

Романі Яг

РОМСЬКА НАРОДНА ГАЗЕТА
МАНУШЕНГЕРО РОМАНО НЕВІПЕ

№7 (36), середа, 4 квітня 2001 року

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

Сто рядків журналіста - в номер!

ЧАС БЕЗ ЧОРНОВОЛА

п. Агаєв-исаєв
Романів

Як ми його прожили й пережили? Про це я думаю, вчитуючись у сторінки книги - той незабутній його подарунок. Давно не брав її в руки. А вчора рядки наче б опекли.

Тоді В'ячеслав Максимович приїхав на Закарпаття з своїми однодумцями як кандидат на посаду Президента України. Потім відбулося чимало зустрічей, зокрема одна з них і в залі обласної ради. А в конференц-залі готелю "Дружба" В'ячеслав Максимович мав увечері задушеву, відверту розмову з керівниками національно-культурних товариств краю. Пригадую виступи Віталія Дворчина, Дерда Дупка, Віктора Беда, Ігоря Гаврилова, інших. І я говорив про те, що населення Закарпаття, в тому числі й роми, угорці, німці, представники інших національностей, прагне жити в мирі, дружбі, почувати себе господарями на землі.

Були серед так званої групи підтримки Чорновола й ті його побратими, яких тоталітарний режим неодноразово арештовував, саджав в тюрми та концентрації. Тай на долю майбутнього лідера Народного руху України випало чимало пркохти. Босим виганяли його на егали. Про децю із його лихоліть у таборах Мордовії я згодом особисто чув від нього. Подарував з добрими побажаннями і свою публіцистичну книгу. З цікавістю, опісля пам'ятного першого знайомства, читав пристрасні статті Чорновола у різних

виданнях, а також в газеті "Час", засновником і шеф-редактором якої він був упродовж багатьох літ (аж до підступного вбивства).

Досі не забуваються його роздуми про оstarбайтерів часів Другої світової війни. Треба писати і про Холокост, знищення нацистами в Освенцімі, Дахау, Трєблінці та інших катівнях тисяч ромів із різних країн світу, в тому числі закарпатських, - наголошував. Сьогодні я б розповів В'ячеславу Максимовичу, що перша в краї народна ромська газета "Романі Яг" (в Україні досі немає подібного видання) вже за два роки свого існування опублікувала вагоме число матеріалів на цю тему, розшукала тих ромів, котрі вижили живими з катівень смерті.

У 1991 році багатолітній борець за волю і долю України не став Президентом держави. Цьому було чимало причин. Найголовніша з них полягала в тому, що саме перед виборами децю послаблено було передвиробну аптаційну роботу. Далася взнаки й українська ментальність - відсутність справжньої єдності демократичних сил. Можливо, коли б він став Президентом, іншим було б наше життя сьогодні.

В'ячеслава Максимовича немає серед нас. 25 березня минуло два роки від часу вбивства воєрогами молодого держави лідера Народного руху, Героя України.

Перед цією трагічною датою (за кілька тижнів) повертався додому з відрядження до ромського культурно-просвітнього товариства Золотоноші. Мучуся й досі, чому не зупинився перед козацьким хрестом, поставленим на ниві, що неподалік місця загадкової автокатастрофи, - чорноволівська "Тойота" зіткнулася з КамАЗом-вбивцею, з якого посилалася пшениця... Згодом родина та друзі В'ячеслава Максимовича з Народного руху висіяли зібрану пшеницю на хуторі бравів-фермерів Гордієнків (кілька літ тому Валерій Гордієнко особисто зустрівся з Чорноволом, був членом НРУ).

Є в Ужгороді вулиця Чорновола - видатного державного й політичного діяча. Його іменем названі вулиці у багатьох містах та селах України.

Україну знав світ за Чорноволом, з ним зустрічались, його приймали відомі політичні діячі різних країн. Напередодні відзначення трагічної дати в історії нашої держави - другої річниці загибелі В'ячеслава Чорновола, - я, як і наше товариство (та інші ромські громади, колектив газети) хочемо одного, аби правоохоронні органи, Генпрокуратура та МВС, Тимчасова слідча Комісія Верховної Ради зробили все, щоб була покладена крапка на розслідуванні вбивства В'ячеслава Чорновола.

...Час без Чорновола. Як стало відомо, у Верховній Раді, перед відкриттям пленарного засідання, на столі депутатів у сесійній залі лягли буклети - запрошення на заходи з вшанування пам'яті В'ячеслава Чорновола. Що ж, багато хто прийде. Та він уже належить історії.

Покладімо квіти великому другу українців, угорців, ромів, словаків, на жаль, до могили, пам'ятних знаків і пам'ятників.

Аладар Адам

ЕПІГРАФ НОМЕРА:

*Романі яг те на мерел,
Вучи черхен те на хасьол,
Соб те дживел романіне,
Соб те карел гили ке-не!*

*Хай наше вознище не гасне
І сяє ромська зірка ясно,
Хай дух циганський не вмирає
Й до ватри пісня всіх скликає!..*

Міха Козимиренко

Малюнок: "Romano Centro"

РОМИ ТЕТОВО ВТІКАЮТЬ ВІД ВІЙНИ?

У македонському місті Тетово триває військовий конфлікт між урядовими військами з однієї сторони і Армією визволення Косово - з іншої. Як і у попередні роки, з місця військових подій почався виїзд цивільного населення.

Роми Тетово залишили свої будинки і на автобусах чи автомобілях прибувають у місто Скоп'є, що має найбільшу ромську громаду Шуту Орзари, яка нараховує понад 40 тисяч осіб. На питання, чому вони залишили свої будинки, роми Тетово, які приїхали у Скоп'є, відповіли, що вони тільки відвідують своїх родичів, хоча потім додають, що стрілянина можна чути в усіх кутках Тетово. Було видно, що ці люди бояться говорити з журналістами, побоюючись можливих переслідувань.

Герб

Ромський герб - червоне коло-колесо, своєрідна індійська чакра. У колесі мають бути наявні шістнадцять спиць, що затверджені Ромським конгресом як національна емблема ромів. Наявність елемента - червоного кола-коlesa у індійського прапора - символізує спадкоємність, наступництво, зв'язок з давньою прабатьківщиною ромів - Індією. У індійському національному триколірному прапорі і зараз у центрі розміщене червоне коло-колесо - чакра.

Гімн

Першим Ромським конгресом був затверджений і національний гімн ромів - Ваз ден опре туме ромале або "Opere Roma", що більш широко відомий як "Джепем, джепем".

Gyelem, gyelem, lungone dromensa,

Maladilem baxtale Romensa.

A, Romale, katar tumen aven,

E tsarensa, baxtale dromensa.

A, Romale,

A, Chavale.

Vi mansa si bari familiya,

Mudardala e kali legiya;

Aven mansa sar e lumake Roma

Kaj phutale e Romane dromensa

Ake vriama, usi Rom akana,

Ame vazdasa ame mishto kerasa

A, Romale,

A, Chhvale.

Слова гімну були відредаговані

Ярком Йовановичем (Jarko

Jovanovic) на традиційну ромську

мелодію. Цей гімн виконується

на всіх урочистих подіях: на

зборах, конференціях, з'їздах, фести-

валах.

Наявність символів держави

засвідчує про зростання само-

свідомості ромів і утвердження їх

як нації.

8-го Априло - Лумако романо дівес

8-го квітня - Всесвітній день ромів

Чому саме 8-го квітня?

Бо саме цього дня 1971 року в передмісті Лондона проходив Перший Ромський конгрес, який фінансувався Всесвітньою радою церков та Індійським урядом. На ньому були присутні представники з Індії - прабатьківщини ромів та двадцяти ромських неурядових організацій.

На конгресі були затверджені Статут організації - Ромської Унії, прапор, герб, гімн ромів.

Ромський прапор

Ромський прапор вважається ромами усього світу. Він поєднує у собі сині та зелені кольори з червоним колом-колесом посередині.

Синій колір - на верхній частині прапора - символізує небо або над головою. Зелений колір - землю, яка вкрита зеленою травою, деревами. Синій колір символізує вічні духовні цінності. Зелений - земні. Це

органічне поєднання земних благ, вдалий зв'язок із природою, символ зростання і благополуччя. Червоне коло у центрі прапора - своєрідна чакра - коло-колесо, що складається з шістнадцяти спиць - частина індійського національного прапора, що символізує рух, прогрес до кращого.

• ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА • ХРОНІКА •

ЕС підтримує інтеграцію ромів у Румунії

Як повідомляє Агентство RNN (Німеччина), Європейський Союз намагається поліпшити життя ромів у Румунії за фінансовою допомогою у розмірі 900.000 євро. Фоіоп Fotiadis. Представник Європейської комісії в Румунії сказав, що ці кошти повинні будуть використовувати для того, аби фінансувати проекти місцевих адміністрацій та неурядових організацій для створення робочих місць для груп національних меншин та поліпшення їхнього комуніального забезпечення. Проте ромські представники наголосили про необхідність тісніших контактів між органами місцевого самоврядування та ромськими громадами для реалізації виділених коштів, щоб забезпечити процес інтеграції ромів у румунське громадянство.

Канада та Угорщина обговорюють питання ромів-біженців

Канада і Угорщина намагаються вирішити ситуацію, як зупинити потік кількох тисяч ромів, котрі вимагають статус біженців у цій країні. У лютому цього року міністр іноземних справ Угорщини Янош Мартон та міністр у справах громадян та міграції Канади Елеонора Каплан зустрілися, щоб обговорити питання притоку ромів. Уряд Угорщини намагається надати всім своїм громадянам право виїжджати у будь-яку країну. Проте це рішення схваливало уряд Канади. Від 1995 року більш ніж 4900 представників приїхали до Канади з Угорщини з вимогою отримати статус біженців (більшість з яких - ромі). Янош Мартон визнав, що у країні дійсно існують соціальні проблеми, які мають давнє коріння. Роми залишають Угорщину через економічні причини, а не через інші види переслідувань. У 1997 році Канада відчула сильний наплив ромів з Чеської Республіки. Цей рух був припинений після того, як уряд увів візовий режим, який ускладнив процедуру виїзду.

Минулоріч в 1936 представників Угорщини, що мали намір виїхати до Канади, тільки 30 відсотків отримали статус біженців, а 1123 заяви були відхилені.

Зірка Торонто, Алан Томпсон

Два угорських ромі отримали статус біженців у Франції

Страсбург, 14 березня. Двом угорським ромам, що входили до групи з 46 осіб, які прибули до Страсбурга з Угорщини у липні 2000 року, було надано статус біженців.

Представник французького офісу із захисту прав біженців щодо осіб без громадянства Г. Федерман підтвердив, що Елемір Коломгар, 51 рік і Пітер Келеті, 67 років отримали статус біженців.

Вони обом повинні звернутися до органів префектури, аби отримати офіційне підтвердження.

Ще дві родини з цієї групи, усього вісім осіб, отримали статус біженців у Страсбурзі.

Агентство Франс-Прес.

Вадима Долганова у відставку!

У минулому номері "Романі Яс" було опубліковано заяву голови правління Міжнародного фонду "Відродження" Г.Неміри та відкритий лист громадсько-культурних товариств та організацій ромів Закарпаття президенту Національної телекомпанії України Вадиму Долганову.

Правління Міжнародного фонду "Відродження", а також ромська (циганська) національна меншина Закарпатської області заявили рішучий протест щодо ви-

падку образливого використання циганської національної меншини під час телепрограми "7 днів", яка вийшла в ефір 4 березня о 21.00 на УТ-1.

У відповідь (27 березня) ведучий вечірнього випуску "ТСН" ("1+1") повідомив, що Комітет за правду вимагає відставки Вадима Долганова.

Як видно, пан Долганов втрачає авторитет...

Вл.Іф.

Лист у редакцію

Ми - не ангели

Що я можу сказати про мій народ? Роми-меншина і в якій би країні не проживали - повинні пристосовуватися до навколишніх умов. Це відомо усім. Необхідно жити з іншими національностями у згоді, дотримуватися певних правил поведінки.

Із багатьма людьми у нас складаються добрі стосунки. Однак не з усіма. Дехто останніми роками намагається принизити нас, ромів, мовляв, просимо милостиню, жebraкуємо. Я, як кажуть, подібне відчув на своєму горбі. Трапляється і таке, що грубим словом образять, можуть і побити. Нізачо, незаслужено.

Влада дуже часто користується нашими негараздами. З важким серцем спостерігаю, як довгими годинами у різних приймальнях вистоюють наші люди, щоб їх прийняв лікар чи високий щоб. А випишуть хворому ліки, то їх нема

за що в аптеці купити. Лягай і вмирай.

Ось і тепер майже при смерті Макула Людвіг, 1952 року народження. У нього туберкульоз. Допомоги не отримує.

Я навіть лише один приклад із десятків. Та й через інші інфекційні захворювання ромі та ромки у молодому віці йдуть із життя. Медицина тепер стала платною. А де заробити гроші? Адже підприємства не працюють.

У державі сьогодні панує економічна криза, хаос, беззаконня.

Як вижити рому у цей важкий час? Аби прогудувати родину доводиться найматися і виконувати найчорнішу роботу. Чимало родин живуть у великій бідності. Й не тільки ромські. Попршується життя всіх людей України.

Йосип Вароді, житель району "Радванка"

Програма "RIPPLE" - нові можливості для юних ромів

Наприкінці минулого року в Будапешті відбулося перше засідання учасників нового проекту "Ripple". Його ініціатором виступив "Roma right center" з Лондона.

Метою проекту є підготовка для роботи у незалежному секторі ромських лідерів та молодіжних ромських організацій, котрі б активно залучилися до громадського життя своєї країни.

У проекті, який планується реалізувати протягом 2001-2002 років, участь братимуть представники найпотужніших ромських національних організацій Албанії ("Romani Baxt"), Болгарії ("Roma-Lom Foundation"), Македонії ("Roma Center of Skopje"), Молдавії ("Juvilia Romani"), Румунії ("Romani CRISS"), Словаччини ("Info Roma"), України ("Romani Yag") та Англії ("Minority Right Group").

У проекті, який планується реалізувати протягом 2001-2002 років, участь братимуть представники найпотужніших ромських національних організацій Албанії ("Romani Baxt"), Болгарії ("Roma-Lom Foundation"), Македонії ("Roma Center of Skopje"), Молдавії ("Juvilia Romani"), Румунії ("Romani CRISS"), Словаччини ("Info Roma"), України ("Romani Yag") та Англії ("Minority Right Group").

У проекті, який планується реалізувати протягом 2001-2002 років, участь братимуть представники найпотужніших ромських національних організацій Албанії ("Romani Baxt"), Болгарії ("Roma-Lom Foundation"), Македонії ("Roma Center of Skopje"), Молдавії ("Juvilia Romani"), Румунії ("Romani CRISS"), Словаччини ("Info Roma"), України ("Romani Yag") та Англії ("Minority Right Group").

Кожна з вище перерахованих організацій протягом двох років навчатиме роботи у громадському секторі дві новостворені ромські організації та 24-х студентів.

Пріоритетними напрямками навчання будуть - засоби масової інформації, освіта, правозахисна діяльність, маркетинг громадського т.з. третього сектора. Бажаючи матимуть можливість безкоштовно вивчати англійську мову, спілкуватися із громадськими діячами зарубіжжя тощо.

Отож представляємо учасників проекту.

Фундація "Roma-Lom"

Дана фундація функціонує у болгарському місті Лом вже кілька років. Вона працює за такими основними напрямками, як підвищення рівня освіти ромських дітей, соціальний захист та працевлаштування ромського населення Болгарії. За допомогою даної організації в країні функціонує 11 дитячих ромських садочків та 4 училища, де навчається близько 1500 учнів. Річний бюджет фундації, що фінансується програмою MATRA, становить

близько 200 тис. доларів. Щороку фундація працевлаштовує близько сотні ромів, організовує курси підвищення кваліфікації, надає мікро кредити ромським підприємцям-початківцям. Діяльність фундації на засіданні учасників

Фонд "Info Roma"

Словацький фонд "Info Roma" на засіданні представила директриси Клара Оргованова. Фонд виник у 1995 році як інформаційний центр, метою якого був збір усіх можливих матеріалів та інформації про ромів. Зараз його діяльність розповсюджується на усю територію Словацької Республіки. При фонді функціонує бібліотека. Окрім того, фонд займається й реалізацією проектів, спрямованих на розвиток освіти. Успішно проходить, наприклад, програма діяльності ромських асистентів-вчителів, яка реалізується разом з іншим словацьким фондом "Skola dokoran". Фундація співпрацює і з іншими неурядовими організаціями як ромськими, так й неромськими і виступає партнером у багатьох спільних проектах. На даний момент фондом планується видати довідник ромських організацій Словацьчини.

Товариство "Juvilia Romani"

Товариство було створено у Молдавії в листопаді 1997 року. Очолює його Катерина Дросу. Організація працює у напрямі захисту ромських дітей, підвищення освітнього рівня молоді, вирішення проблем жіноцтва, поліпшення соціального життя ромського населення Молдавії.

Ромський центр м. Скоп'є "Roma Center of Skopje"

Дана організація існує при Центрі національних меншин Македонії. Це своєрідний клуб для ромської молоді, студентства. При центрі молоді люди мають можливість безкоштовно користуватися послугами Інтернету. Центр добре оснащений технічно: тут є 6 комп'ютерів, принтери та інша необхід-

на техніка. Центр регулярно відвідує близько 120 чоловік. Організацією часто проводяться різного роду засідання як відкритого для преси та загалу, так й закритого типу, для організаторів проектів, що реалізуються центром. Центром акумулюється інформація про різні ромські організації, проводяться семінари. Ромський центр м. Скоп'є на засіданні представила Еніса Гаджкі.

Товариство "Romani Baxt" Головними пріоритетами діяльності товариства є підвищення рівня освіти та подолання неграмотності, працевлаштування ромського населення Албанії, збереження традицій, культурних цінностей та надбавь. Товариство на засіданні репрезентував його голова Пелумб Фортунна.

Товариство "Romani Baxt"

Організація "Romani CRISS" функціонує у сфері освіти та захисту прав ромів. Співпрацює з різними міжнародними організаціями й працевлаштовує на сьогодні 20 молодих людей. На засіданні організацію представив Данстел Беркус.

"Romani CRISS"

Ініціатором проекту "Ripple" є міжнародна організація "Minority Right Group" з центром у Лондоні, яка займається захистом прав національних меншин і виступає проти усіх проявів дискримінації у суспільстві. Реалізує ряд програм, у тому числі й освітніх. Представила організацію Нікі Тороче.

"Minority Right Group"

Ініціатором проекту "Ripple" є міжнародна організація "Minority Right Group" з центром у Лондоні, яка займається захистом прав національних меншин і виступає проти усіх проявів дискримінації у суспільстві. Реалізує ряд програм, у тому числі й освітніх. Представила організацію Нікі Тороче.

Координатором програми "Ripple" є представник будапештського філіалу "Minority Right Group" Моніка Рафаель.

Аладар Адам

На знімках: учасники програми Ripple (зверху вниз): координатор програми М.Рафаель, представник "Романі Яс" А.Адам, представник "Juvilia Romani" К.Дросу, представник "Romani CRISS" К.Беркус, представник "Romani Baxt" П.Фортунна; представник "Roma Center of Skopje" Е.Гаджкі; представники "Minority Right Group" Н.Тороче та М.Рафаель; директор фонду "Info Roma" К. Оргованова.

— Коли було створено "Карпатський фонд" і яка мета його створення?

— У процесі створення Карпатського Євро регіону стало зрозуміло, що є дуже багато проектів, цікавих ініціатив, цікавих людей, організацій, але реально немає коштів, аби фінансувати їхні проекти. Тому в 1994 році виникла ідея створити незалежну фундацію, яка була б абсолютно незалежною від місцевих органів влади і держав, але працювала б на спільні проблеми держав Карпатського Євро регіону. Сам "Фонд розвитку Карпатського Євро регіону" ("Карпатський фонд") було створено у травні 1995 року за сприяння експертів Інституту досліджень проблем Сходу-Заходу. Саме функціонування фонду стало можливим завдяки гранту, отриманому від Фонду Чарльза Сноарта Мотта (США), та фінансовій підтримці Інституту Відкритого Суспільства, Charity How Fund, USIS. Мета Фонду полягає у зміцненні добросусудських відносин, соціальної стабільності у прикордонних областях Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України, шляхом надання фінансової та технічної допомоги проектам, які сприяють розвитку громад по обидва боки державних кордонів, відродженню сільських територій.

— Як Ви дивитесь на ромську проблематику і які перспективи її вирішення бачите?

— По-перше, це проблема, яка не вирішиться найближчими роками. Її вирішення можна бачити лише в довгостроковому плані. На мою думку, основним є вирішення тих комплексів проблем, які характерні не лише для України, але й для Угорщини, Румунії тощо. Адже всі ці країни мають величезні проблеми внутрішнього економічного характеру, і поки вони їх не вирішать, проблеми окремо взятого ромського населення на даних теренах також не будуть вирішеними. По-друге, у кожній країні Карпатського регіону, а особливо це стосується України та Румунії, потрібне дуже чітке бачення, левна концепція, як ці проблеми вирішити. Бо якісь односторонні вливання проблем не вирішують, а тільки відсувають їх. Тобто це повинно бути концептуальне бачення на рівні держави. По-третє, дана проблема може бути вирішена тільки спільно з кількома учасниками, зацікавленими у її розв'язанні: держави, органи місцевого самоврядування і громадських організацій. Тільки у тому випадку, якщо

ромське населення заручиться підтримкою цих трьох партнерів, воно може вирішити свої проблеми.

— На Вашу думку, як газета "Романі Як" може впливати на рішення проблем ромського населення?

— Сам факт появи такої газети дуже відрідний і свідчить про те, що навколо редакції газети формується нова ромська еліта. Нова не лише у соціальному розумінні, але й у інтелектуальному. Це ті люди,

ти різного роду міжрегіональні й транскордонні проекти. Типовий приклад, проект, який ми нещодавно підтримали, — стажування групи молодих ромських лідерів в Угорщині для набання досвіду на прикладі угорських проектів, які успішно працюють. Подібні проекти ми підтримуємо й у майбутньому. Це може бути стажування, скажімо, ромських журналістів або місцевих лідерів в Угорщині, Польщі, Румунії, Словаччині, чи організація приїзду до

котрі здатні доносити інтереси ромів до керівних органів держави, самоврядування, громадськості й, по суті, служити, так би мовити, містком, через який відбувається діалог між ними. Найбільше дослідження газети на сьогодні, гадаю, це те, що проблеми ромського населення відкрито виносяться на розгляд громадськості. Й сприймаються не лише як проблеми громади, але як проблеми регіону загалом.

— Ваше бачення роботи Фонду у подальшому?

— Щодо ромської проблематики загалом, то в кожній з країн існує кілька донорських організацій, які займаються ромськими питаннями й виділяють кошти під реалізацію ромських проектів. Тому ми не дублюватимемо зусиль цих міжнародних структур й не додаватимемо своїх невеликих коштів до відносно великих ресурсів подібних Фондів. А працюватимемо у напрямі створення і розширення діалогу між ромами України і ромами сусідніх країн. Тобто будемо підтримува-

Україні керівників ромських організацій Угорщини, які можуть поділитися набутим досвідом роботи тощо.

Ігор Ілько: "Односторонні фінансові вливання проблем не вирішують, а тільки відсувають їх"

— Ви гадаєте, що проекти, які мали успіх в Угорщині, матимуть успіх і в нас? Адже громадські організації Угорщини фінансуються урядом.

— Питання не в ромських організаціях, а у вирішенні проблем ромської громади. Тобто ми не говоримо про вирішення проблем організацій як таких. Наприклад, у нас у рамках "Програми розвитку сільських громад" у 1997 році в гранті виграло місцево самоврядування ромського села в Угорщині й отримало кошти на проект розвитку місцевих ремесел і підтримки малого бізнесу серед ромського населення. У той же Угорщині, безумовно, є своя специфіка, своє альтернативне фінансування з боку уряду. Але, що там існує те, чого у нас нема, то це розуміння, що пробле-

Ігор Ілько у 1986 році закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету. Два роки пропрацював учителем історії Ужгородської ЗОШ №1. У 1988 р. вступив у аспірантуру Львівського державного університету ім. І.Франка, де у 1990 р. захистив дисертацію, присвячену темі радянсько-чехословацьких відносин. Від грудня 1990 р. кандидат історичних наук, а від 1991 р. завідувач соціологічним центром Карпатської філії Міжнародного інституту менеджменту. Від 1992 по 1993 роки доцент кафедри педагогіки і психології Закарпатського обласного інституту вдосконалення вчителів. З 1993 року почав займатися проблемами Карпатського Євро регіону. А від 1995 року директор Карпатського фонду — Фонду розвитку Карпатського Євро регіону. З 2000 року за сумісництвом старший науковий співробітник Інституту державного управління та регіонального розвитку Ужгородського національного університету.

ми ромських громад повинні вирішуватися самими ромськими громадами.

Відомо, що роми традиційно були хорошими ремісниками, і десятки років більшість з них жила за рахунок самоврядування. Тепер цього нема, бо вони не можуть пристосуватися до умов нового ринку. Приклад того, як це робиться в Угорщині, можливо, можна було б застосувати й у нас. Чому роми Угорщини заробляють власними руками, а наші живуть за рахунок соціальної допомоги й залежать від гуманітарних місій? Це питання підвищення кваліфікації, чи питання того, що вони повинні навчитися думати по-іншому? На сьогодні я не можу конкретно відповісти на це. Але якщо подібне існує в Угорщині та Румунії, то напевно є сенс у них почитися.

Представники "Карпатського фонду" шукають власну нішу у вирішенні ромської проблеми. Ми не хочемо працювати у напрямках за якими вже працюють інші донори. Адже ми бачимо, що

ринку ромських програм дещо перенасичений.

Існує близько десятка активних організацій, які в принципі забірають більшість грошей, що перебувають в обігу на ромському ринку. Тому ми хочемо попрацювати з глибиною, з тими ромськими громадами, які існують в межах області чи взагалі регіону й активізувати там громадське життя. Тому програма міжрегіональних обмінів, насамперед, має на увазі повторення процесу, який відбувся на початку 90-х років, коли кілька угорських місцевих лідерів почали робити конкретні проекти, беручи за основу досвід закордонних колег. Сподіваємося, що підросе генерація другої хвилі ромських громадських лідерів, яких ми й хочемо підтягнути, надати їм можливість набутти досвід роботи у наших закордонних грантоотримувачів.

— Розкажіть про найбільш вдалі проекти, що були підтримані "Фондом розвитку Карпатського Євро регіону".

— У Словаччині ми підтримали проект створення у ромському районі "Луннік-ІХ" Кошице своєї ромської поліції. Згідно із проектом, муніципалітет платить добровільним поліцейським за підтримання порядку, за дотримання санітарно-гігієнічних норм у районі. Це дуже проста ідея, яка не потребує багато коштів. Але вона вийшла місто, бо завдяки її реалізації Кошице позбулося величезної проблеми.

В Угорщині найбільш вдалі та цікаві проекти по розвитку місцевих промислів, де цілі ромські села заробляють собі на життя тим, що продають продукцію власного виробництва.

Власне, у кожній країні є своя специфіка, яку потрібно вивчати й досліджувати й, керуючись цим досвідом, пробувати створювати щось нове.

Очевидно, в 2001 році ми спробуємо працювати з подібного роду проектами та організаціями другої хвилі й створимо невеличкий пілотний фонд, куди надамо невелику суму грошей, з яких профінансуємо кілька таких проектів. На принципі року проаналізуємо. Якщо результати будуть позитивні, то розглядатимемо в цьому плані й надалі, якщо ні, то на наступний рік шукаватимемо щось нове.

Розмову вела Наталя Герцег
На знімку: представники "Карпатського фонду" (справа наліво): Ігор Ілько, Наталя Суходольська, Шандор Колеш та Андре Боршош.

Шість віків у Німеччині

Наприкінці дев'ятнадцятого століття, а потім за час існування Веймарської республіки і до 1945 року, з східної та південної Європи прибули нові хвилі переселенців, які називають себе роми. У 1979 році вони об'єдналися в організацію "Сінті і Рома", ввійшли до міжнародного ромського руху, проте слово "ром" використовується як основне.

Більшість ромів Німеччини походила з південно-східної Європи. Роми-сінті продовжували вести кочовий спосіб життя, переважно біля кордонів невеликих князівств. Ситуація змінилася після об'єднання Німеччини Бисмарком, коли у ромів-сінті з'явилася можливість кочувати по всій країні.

Проте проживання ромів у Німеччині не завжди було безхмарним. Перші 80 років для

ромів-сінті були "золотою ерою". Роми отримали захисну грамоту від імператора Священної Римської імперії і могли вільно пересуватися країною. Книж екзотичний вигляд, манера поведінки всього викликали подив. У багатьох містах вони насолоджувалися гостинністю місцевого населення. Проте від 1492 року герцог Ахілс Бранденбургський заборонив ромам-сінті проживати у межах, підлясних йому територіям.

Подібні накази з'являються на землях Лінду та Франбургу у 1496 і 1497 роках. Це означало, що охоронна грамота, видана імператором Сигізмундом, втратила захисну силу. Тепер будь-яка людина могла половати, вбивати, відправляти в тюрму ромів-сінті. Кайзер Фердинанд (1556-1564) "пом'якшив" закони. Це означало,

що жінок і дітей не вбивали без рішення суду. Проте з крахом Священної Римської імперії і утворенням багатьох міні-держав, ці закони були дівими не всоди. Зате у цих державах проводилися індивідуальні компанії проти "розповсюдження ромів". У період з 1496 по 1774 роки було прийнято понад 146 законодавчих актів, направлених проти ромів. Тільки у роки Тридцятирічної війни ці закони на час були відсторонені.

У 17-му та 18-му століттях переслідування ромів посилювалося. У 1725 році законами імператора Прусії Фрідріха Вільгельма II було встановлено, що ромів можна арештовувати без суду і карати на тій основі, що їхня коричнева шкіра вже є доказом їхньої виви. Держави, які були розташовані у районах верхнього Рейну у 1709 році приймають закон, за яким дозволялось страчувати через повішання будь-якого затрима-

ного рома. У Франкфурті, згідно із установленими законами, дітей забирали від батьків силою і віддавали на виховання у неромській сім'ї.

Це нескінченне сумне переслідування фактів переслідування ромів у Центральної Європі тривало і в дев'ятнадцятому столітті. Середньовічні антиромські закони Вольфганг Штредер пояснює так: "В усі часи середньовічний світ, що більш схилься до містичної інтеграції, шукав пояснення причин катастроф. Чума, неврожаї, пожежі, невеликі хвороби та інші приписувалися інородцям, підозрілим особам. Роми, євреї були проголошені винуватцями усіх бід і без жалю переслідувалися за це. Смуглива шкіра, нерозбірлива мова жителями Європи була основою для обвинувачення за вторгнення щурів, крадіжки дітей, зради, чаклунства та інших "злочинів".

(Продовження на б стор.)

Перші роми з'явилися на німецькомовній території близько 1400 року. Різноманітні історичні документи свідчать про їхнє перебування в Богемії у 1399 році, Гессені у 1414 році, 1416 році в Цюриху, Магденбурзі та Любеку в 1417 році. На землях саксонських зареєстровані роми у 1418 році.

Як і євреї, роми сьогодні розсіяні по всьому світу. Їхня мова, традиції, пов'язані з санскритом. Вона має багато діалектів, а у їхньому словниковому запасі багато слів, запозичених з грецької, вірменської та інших мов, з тих країн, через які роми проходили.

Роми прибули в Німеччину, Австрію і суміжні з ними території (Північна Італія, Словенія, Богемія, Ельзас-Лотарингія) 600 років тому. Називають себе "сінті". Цю назву вони пов'язують з областю Сінті, що знаходиться на території сучасного Пакистану. Тому в сучасній Німеччині діє ромська організація Сінті Союз Френбурга.

Порахуємо дерева,

На знімку: батальйон "Тиса" прийшов на допомогу

Ще не встигли країни, а масою на увазі й ромів, залікувати рани 1998-го, як несподівано прийшла ще гірша біда. Катастрофічним виявився новий паводок. Лише 4-5 березня на Закарпатті в окремих районах сталися значні руйнівні процеси. І як їх наслідок - затоплені села. У багатьох із них проживає ромське населення.

Одразу після цього стихійного лиха довелося побувати в Берегівському та Іршавському районах, на власні очі бачити складну ситуацію. З десятками ромів бесідували у сьомій Берегівській школі (сходи автобусами з с. Вари іх було доставлено; сто сорок сім чоловік розмістилися у класах на першому поверсі).

На місцях спостерігали роботу, в тому числі й управління по надзвичайних ситуаціях та цивільного захисту населення.

Пройшли дамбою кілька кілометрів до ромського табору, зустрічаючи на цій "дорозі" сумних людей.

За даними компетентних джерел, скажімо, станом на 15 березня цього року з населених пунктів Закарпаття відселено 14846 осіб. Скільки ж ромів? Не змогли дізнатися цієї "секретної цифри". Невже незалежне видання й нині таке "страшне", себто, незручне для наданих владою? Починаємо схилятися до цієї думки після статті "Паводок очима очевидця" ("Романі Яг" від 21 березня 2001 року), в якій наш власний кореспондент писала про те, як "задовольнив" її прохання - взяти на вертоліт - полковник О. Гончарко. Санітарно-епідеміологічна ситуація в області теж сьогодні тривожна. Коли ж вести мову про підтоплені ромські табори, годі й говорити. Виникли перші епідеміологічні наслідки (наслідок, очевидно, від паводка?) серед ромських дітей Королівського табору (гепатит), а згодом з'явилися інфекційні захворювання і в інших місцях. Старий шниц, зокрема й ромського табору в Кам'янському, наголошували вирубка лісів стала основною причиною повені (подібною до цієї та 1998-го не було в Карпатах за останні сто літ). Вони ж бо захищали, годували, радували краян. Зрозуміло, вирубка лісів дає легкий прибуток. Але хіба не варто замислитися: настане день, коли можна буде у лісах тих чи інших сіл полічити дерева...

Ромів Закарпаття не звинуватиш у тому, що вони нищили ліси, вивозили за межі України цінну деревину.

Коментар журналістів

На ліквідацію паводка 1998-го було виділено значні бюджетні кошти. Чи всі вони використані за цільовим призначенням? Стихія завдала бди багатьом ромам, зруйнувавши повністю чи підтопивши їхні будинки.

Чи відбудовано їх? Чи здійснено ремонт?

За повідомленням Прес-служби облдержадміністрації ("НЗ" від 24 березня цього року), на загоєння ран стихії, на відбудову доріг, водозахисних дамб, берегоукріплень, зруйнованого житла, його капітальний ремонт і т.д. Закарпаттю було виділено 194,6 мільйона гривень бюджетних коштів, які за два роки освоєні в області. Та чи всі пішли за призначенням?

З'ясувалося, компетентні органи знайшли факти зловживань. За часів керування областю Сергієм Устичем і його команди, а "безпосередньо координацією робіт із ліквідації наслідків павод-

На знімку: на вулиці Кобзаря у селі Чорнотисів

ка 1998 року займався Василь Лінтур - перший заступник голови ОДА на той час." Прес-служба облдержадміністрації дійшла такого висновку. Прочитуємо його повністю.

"Так, нещільне використання бюджетних коштів, виділених державою на ліквідацію наслідків паводка - 98, мало місце, й відповідати за це повинні Сергій Устич та інші відповідальні особи ОДА, котрі на той час здійснювали керівництво відновлювальним процесом, керівництво обласної організації СДПУ(о), яка брала на себе повну відповідальність за стан справ у краї".

Ромів стихія зробила найбільш постраждалими. Не вдаючись в історію, відзначимо: табори було дозволено розташувати на околицях міст, сіл, далеко від шосейних доріг і т.д. і т.п. Хати, в основ-

ному з саману, зводилися на низовині...

Верховна Рада ухвалила Закон про оголошення тих районів, які потерпіли від паводка, "зоною надзвичайної екологічної ситуації".

Паводки - лише початок бди. Дамби, хоч і клялися їхні "зодчі" (будівники!) у надійності, після дужих ударів стихії цього року одразу захиталися, а відтак ставали розмитими.

Скажемо відверто: вислухавши під час відряджень на місцях весняної трагедії чимало авторитетних представників ромських громад, дійшли висновку: недотримання процесу формування русел рік, долин, терас і т.д., який вся упродовж сотень літ, дається взаки. Природа адекватно реагує на варварство, порушення екосистеми... Звідси - сповзання ґрунтів, селеві потоки, які знищують своєю грязьовою масою маленькі струмки, річки, утворюючи своєрідні "озера"...

Слід зрозуміти: річки у паводкових ситуаціях шукатимуть нових шляхів.

А люди? Коли не зрозуміють цієї істини - стануть заручниками.

І Віктор Ющенко пообіцяв...

Ще кілька місяців тому, проїжджаючи через села Сасово, Теково, мигувалися коледжами-красеннями обабч дороги, з дбайливо доглянутими садами, виноградниками. Скажімо, в Сасові розташованому на лівому березі Тиси, за дев'ять кілометрів від райцентру Виноградів і за шість кілометрів від залізничної станції Королєво, земля щедро родила кукурудзу, пшеницю, своїми успіхами пишалися тваринники. Звідси

віка, який із донькою-підлітком виймають з купи глини окремі саманні цеглинки.

"Всі споруди, зведені з саману (а це свого часу був недорогий будівельний матеріал, який виготовляли роми), від дощу, зливи, підмиття ґрунтів розвалилися, мов карткові хатинки. Розчищаємо місце для майбутньої нової хати. Повім вам, люди добрі, по ширості я розминяв уже шостий десяток, не вірю, що в новозбудованій димівці житимуть в безпеці. І не буде доти, доки не припиниться варварське вирубування лісів. Боже, дай розуму тим землякам-безбачкам та їхнім київським похресникам, котрі довели нас до жebraцтва..."

Ще в інші двори сасівчан, як і теківців, заглядали. Господарі, котрі заставали за розбиранням

На знімку: на руїнах - наметове містечко

уламків від своїх ще недавно одно-двоповерхових коледжів, мовчки відповідали на привітання, продовжуючи свою працю.

На деяких обійстях "порядкували" солдати. Зупинили одну ромку, котра несла в сіці каструлю. Поцікавилися, звідки йде.

Оце попросила сніданок і обід додому чоловікові та доньці-інваліду. Отримала з солдатської кухні. На зелену картку...

Затисянське, колишнє багате село Теково, наче опустіло. На вулицях поодинокі солдати. Лише в центрі, де теж десятки зруйнованих осель, похваллення.

Біля солдатських наметів - цікаві хлопчата і угорців, і українців, і ромів поєднала одна страшна біда - паводок!

Підходимо, розпитуємо. Підлітки наперевіх розповідають, що бачили й слухали Президентів держави Леоніда Даниловича Кучму.

І що ж говорив Президент? - звертаємося до хлопчика-рома (дванадцяти, як з'ясувалося, літ).

Я тут прийав до однієї бабусі. Мамка знає, що вона хвора й передала різні трави од хвороби шлунка... А як Президент промовляв до людей, сам чув...

А вже, спілкуючись із одним представником із сільської ради у Текові, почув:

Президент бачив усі наші негаразди - будівлі з саману повністю зруйновані. У Текові він говорив людям, що державою допоможе відбудувати... Дав би Всевишній... Але чи надого просять нові будинки, коли продовжуватимуть у наших лісах господарювати хижакі? І прем'єр побував у нас. Теж обіцяв...

Треба зауважити, село Чорнотисів під час паводка 1998 р. віддав Президент

Леонід Кучма. Наша газета свого часу писала, що на його околицях було розгорнуто шпиталь для тих, хто особливо постраждав від цього нечуваного за останні сто років лиха у Карпатах. Правда, чи "лукувався" бодай один ром у тому шпиталі - так і не отримали доо інформації.

Втім здійснимо цього разу свою подорож не лише в Сасово, Теково, де побував прем'єр - міністр Віктор Ющенко, але й у Чорнотисів (Чорний Ардів до 1946р.)

...Високого посадовця чекали. Очевидно, організатори "маршрутів" прем'єр - міністра України п. Ющенко подбали, аби поїхав

туди, де паводкова ситуація під контролем.

Село Чорнотисів (чи не все) вийшло зустріти високого посадовця. Не переповідаємо всім нюансів, як і не перераховуватимемо прізвищ осіб, котрі його супроводжували.

Красиве своїм місцеположенням, одно-дво і вище поверховими коледжами село, як кажуть, у кліп око, перетворилося на руїни. Посудьте самі. Понад 300 будинків із саманих цеглин (із семи сотень!) наразі розвалилися... Лише електродроти, якісь стовпи і т.д., і т.п. свідчать, що тут стояли будинки - красені...

Далеб, від часів Другої світової війни такого не було, аби вишкочувалися біля солдатської кухні добрі газди...

Та перервемо нашу розповідь. І подаємо для роздумів та прийняття заходів матеріал, який трохи не вписується у горепад - 2001-го.

На знімку: Бейла Павлина на роздоріжжі

або Роми і повинь

Повертаючись до надрукованого

У яскинях гуляє вітер

На знімку: П.Л. Тонто з сином Русланом

Назвали ромську вулицю іменем Кобзаря

24 жовтня 2000 року в нашій газеті було опубліковано критичну кореспонденцію "Тоне хата Тонто... в паперах". У ній йшлося і про те, що сім'я інваліда другої групи громадянина П.Л. Тонто з села Чернотисів опинилася в біді - хата завалилася. Минув другий рік, але всі і нині там... із Виноградівської райдержадміністрації отримали відповідей і голови В.Якоба, у якій він запевняв, що, мовляв, "Згідно із лімітно-забірною картою №13045, гр. П.Л. Тонто виділено кредит на суму 6800 гривень... У випадку виділення району додаткових будівельних матеріалів та кредитів гр. П.Л. Тонто буде повідомлено".

Не переповідаємо всього змісту листа, які і розмови з різними "керівними" особами, з якими довелось бесідувати, готуючи згадану кореспонденцію. Але захопило нас на власні очі переконались, як живеться - мається ця родина сьогодні, тобто 21 березня, після нового нечуваного лиха - весняної повені 2001-го.

І ось редакційна машина, омиваючи десятки легкових, вантажівок, тракторів, із трудностями з центральної дороги повернула на вулицю Т. Шевченка, де проживає ромський табір (жителів понад 130). Такий наплив транспорту пояснювався дуже просто: у село, що зазнало величезних збитків, приїхав прем'єр-міністр

України Віктор Ющенко, який очолює Урядову комісію з ліквідації наслідків стихійного лиха у Закарпатській області.

Що ж, інтерес високої посадової особи держави зрозумілий, тим більше, що 16 березня він своїм розпорядженням утворив Комісію, включивши до неї віце-прем'єр-міністра України М.Гладія (тепер уже колишнього), міністра з питань надзвичайних ситуацій В.Дурдинця, міністра екології та природних ресурсів І.Зайця, голову Закарпатської облдержадміністрації

В.Балогоу, голову Закарпатської облради І.Іванча та інших, всього (із собою) 13 осіб.

До слова, кореспонденція "Тоне хата Тонто... в паперах" завершувалася поскриптумом. Дізналися, в шпиталі, що був розташований на околиці Чернотисова, під час повені в Карпатах 1998-го, побував Президент Леонід Кучма з високими посадовими особами.

Та цей часаж так, між іншим. Для роздумів...

Що ж відбувається на місцях бід? Коли читати головну номенклатурну газету області - "Новини Закарпаття", то там "шлодобою роботи набирають темпи", високи особи нашої країни (включаючи генерал-лейтенанта), сусідніх держав, не говорячи про місцевих

керівників Закарпаття, не лише словесно розділяють горе потерпілих, але й сїдають за стіл переговорів у м.Зань (Угорщина), надсилають гуманітарну допомогу тощо.

Та мудрий чоловік сказав: "Легше любити увесь народ, ніж одну конкретну людину."

Себто, м'яре! Про конкретного потерпілого Петра Тонто і наша розповідь. Колісь популярного скрипала, який, аби прогудувати родину, як ще були ми в Союзі, вижджав на працю в Ставропольський край, де цінувалися його вироби та земляк - саманні цеглини...

Нині Петро Людвігович - безробітний. Але він, пригнучий хворобою до землі, багато не наробиць. Та чоловіки з його родини, а також інші з вулиці, названої іменем великого поета, могли б. Забігаючи наперед скажемо: навіть на відбудовні роботи, де молоді роми могли б заробити якусь копійчину, їх ніхто не бере.

Там, де була хата Тонто, руїни. І сьогодні. Ніхто нікому й нічого не допомагає споруджувати!

Нова стихія - нові негаразди. Опі прибудови, в яких не жили, а тулилися члени родини Петра Людвіговича Тонто, - теж назвали довго жити...

Начальство, яке писала наша газета півроку тому, обіцянками будувє й не похилилася. Десятки ромів табору стояли на вулиці. Багато хто з них був у центрі села, де кілька годин тому побували столичні гості.

Заглянули у кілька хат. У яскинях (кімнатах) гуляв холодний, пронизливий вітер. На місці будинків - гори саману. Дахи знесені або ж розбиті. Скрізь болото.

Бейла Повпа, батько двох дітей, говорив:

- Багато чого нам обіцяють, але

На знімку: вода обездолила людей

мало що дають. Скажемо, вчора на весь день отримав тільки одну банку гороху. Хата розвалена. Діти плачуть. Порадьте, як бути?

Зварити щось нема де і нема з чого. Вода повністю на цій вулиці знищила шість будинків. Значну частину підтоплено, вони не придатні для проживання. За що на ромів ця Господня кара!

Поруч із Петром Людвіговичем Тонто стоїть його син Руслан, інші діти, дорослі жителі вулиці.

- Я уже втратив усяку віру, що знесена повинно 1998-го року хата буде відбудована. Син-школа, інші старші діти, котрі мають смілі, теж дуже бідують. Завдала нам лиха і повинь 2001 року.

Щось змінилось у ромському таборі після виступу газети? А майже нічого. Колишній голова сільської ради звільнений з роботи. Читачам скажемо: у кореспонденції "Тоне хата Тонто... в паперах" вказували, що перед приїздом журналістів у Чернотисово (за листом п.Тонто) голова "терминово" ліг у райцентрівську лікарню.

- Коротко кажучи, - продовжує Петро Людвігович, - після приїзду кореспондентів було багато розмов. Говорили, що ось-ось нам допомога надійде, щоб до зими нам якось пережити.

У сільській раді, куди навідалися перед поїздом до п.Тонто, панувало пожавлення! Ще б і не кожен день таке високе начальство заглядає! Гаряче обговорюється ця подія.

- Родина Тонто отримала червону картку. А це означає, що взяли і їх на облік, буде в них хата...

Справдитися б словам працівниці сільради. Родина досі живе в розвалюючій-сарай. Страх дивитися! Бачили і ми ту картку. Поки що в ній записані продукти, які видають родині. Звичайно, не дуже наїсися, але й то краще, ніж голодувати. Є відомості про лихо від паводка - зруйновану хату.

Там, де видають продукти, чи мала черга. Люди сумні. Адже ще недавні господарі, в яких були добротні котеджі, хліб і до хліба, з простягнутою рукою стоять за пайкою хліба, маргаріном, кілограма кілограмами борошна...

Лойош Форкош, 1967 року народження. Він має будинок, але після дощу з'явилася пошкодження - тріснули в окремих місцях стіни. Йому, зрозуміло, теж необхідно допомогти - маючи чотирьох дітей, всиновив ще шістьох.

- Рідні у дітей померли, - розповів Лойош Лойошович. - Мати хворіла на астму, а батько теж не здужав. Жаль мені було, що відладує усіх у сиротинець. Троє глухонімі.

Діти різного віку. Йосип, Еден, Дешидер горнуть до свого опікуна.

Всього кілька місяців працює головою Чернотисівської сільради Валентина Володимирівна Окутіна. Й не сподівалася, що стільки проблем доведеться розв'язувати на новому місці роботи. Попередник виявився не зовсім чистою на руку людиною на шій посаді. Разом із секретарем Оксанною Михайлівною Гориньською дружно взялися за роботу, залучаючи актив, депутатів. Що ж, повіримо поки що пані Валентині на слово, що найперше вже найближчим часом взьмуться за будівництво хати Петра Людвіговича Тонто...

...Нас проводжали роми. Бульдозер розривав дорогу - потрібно було спустити воду.

"Знову про наш біді напишете в газеті, а чи діде вона до пана Якоба, голови Виноградівської райдержадміністрації, іншого начальства?"; - з сумом говорила нам літня жінка.

Бов повинь й цього разу найдуже вдарила по малозабезпечених ромаш.

З місць весняної трагедії Ю.Зейкан, Б.Горват, кор. "Романі Я", М.Горват, голова обласної молодіжної організації "Романі Черхень"

На знімку: Лойош Форкош з усиновленими дітьми

Зона небезпеки

Вона не обмежується окремими населеними пунктами Закарпаття, які постраждали від повені. Чимало будинків доведеться наново зводити. Прийшла з паводком і ще одна біда - захворювання людей через погане харчування, воду.

Берегово. 20 березня.

Розповідає голова культурного Товариства захисту угорських ромів "Берег Ромен" Шандор Горват: - Від паводка потерпіло чимало ромів. Знищено будинки, деякі підтоплено. Люди втратили дах

над головою, добро, яке надбано багаторочною працею. Я не очікував, що доведеться мені ще й опікуватися хворими.

Разом із п. Шандором Горватом дістаємося до лікарні. Хто ж ті хворі? Чотирі Марія Іштванівна, Чотирі Маріанна Шандорівна, Чотирі Катрін Яношівна, Чотирі Магда Яношівна...

Постраждали не лише дорослі, але й діти - тринадцяти, п'яти і восьми літ.

Лікар Любов Василівна Фату-

ла вважає, що в інфекційному відділенні хворі пробудуть недовго. Вже взято аналізи, робиться все можливе, аби скорше всіх поставити на ноги. Хочеться вірити, що це лише поодинокі випадки інфекційного захворювання. Адже отримати якусь ще додаткову інформацію не вдалося.

Наш кор.

Отримання та розподіл гуманітарної і благодійної допомоги - під контроль

З метою посилення контролю за отриманням та розподілом гуманітарної і благодійної допомоги, що надходить на адресу обласної державної адміністрації для потерпілих від безрезвотної повені 2001 року, створено комісію. Її очолив депутат обласної ради Едуард Матвійчук.

У складі комісії представники від обласних організацій партій, депутати обласної ради, члени обласної організації Співки журналістів

України та Форуму угорських організацій Закарпаття, працівники управління МВС України Закарпатської області тощо.

Від Закарпатської асоціації ромських громадських організацій "Eklpne", культурно-просвітнього товариства "Романі Я" до комісії увійшов Аладар Адам. Штаб комісії працює в Ужгороді, в приміщенні облдержадміністрації, кім. 455, тел. 3-72-31.

В.Інф.

Історія, про яку хочемо розказати, склалася два роки тому в с. Порошково, та й не лише там. Її з страхом обговорюють і "тадже" цього великого села, а також сусідніх менших, котрі приписані до Порошківської дільничної лікарні з її чималим штатом медичного персоналу до двадцяти осіб.

Титанічних зусиль треба було докладати, аби дістатися на залузу водою околицю села. І що прикметно: нашими провідниками були діти шкільного віку. Виявляється, маленькі громадяни Порошково до найменших деталей знають і переживають смерть Настеньки Каналом.

Лікарі винні, - безпечною мовило дівчинка, яка мовчки вперто йшла з нами, витягаючи з липкої грязької гумової чоботи. Я всю правду знаю... Треба було телефонувати за "Швидкою допомогою", бо доки своїм ходом і з Порошково дійшли до центрального лікарні Перечина, то дитина була вже синьою.

Звістка про те, що у Порошківському ромському таборі на Перечинці помирають діти, була і для нас, журналістів, як грім серед ясного неба. Невже це дійсно відбувається у наш час? Як ми уже знали з розповідей різних людей, відомо ж: "ромська пошта" завжди, а на сьогоднішній день тим більше, працює безвідмовно!

Два табори - у обох не легко жити

У Порошково мирно проживають жителі двох таборів: ромів-волохів і традиційні роми.

Кілька слів про ромів-волохів. Мешкають у 112 будинках. На вигляд руські з сирими або зеленими

очима. Це особлива група ромів, які мають трохи інше походження. На якомусь етапі кочування, близько 16-17 століть, роми вступили в тісні контакти з групами волохів-кочівників, або як це їх називали "гастуцьких племен", які вели кочове скотарство. Як наслідок, з'явилася нова форма організації праці кочівників, котрі займалися виготовленням дерев'яних корит, джок, відер, черпаків,

Ромам нічого не залишається іншого, як їти просити милостиню у різні села і містечка області. Та й то не всі можуть знайти кошти на ті "роз'їзди".

Отож залишаються вдома залишені на самих себе.

Спостерегалі і не лише під час цього відрядження, коли вдома менші діти під наглядом старших або родичів жили майже впро-

чилися. Дружина і мати пішли по людях. Я залишився на господарстві. Цей рік видався з примхливою зимою. У перших числах березня раптово помітили, що Настенька втрачає апетит, а згодом на тілі висипали невеликі коричневі плямочки. Їжу вже зовсім не брала до рота. Симптоматична старша донька, яка була найкращою нянею Настеньки, за-

працівників, котрі забажали самі дати пояснення кореспонденту, чому помирають діти у ромів Порошково.

Вірно, редакція отримає компетентні висновки розслідування випадків дитячої смертності серед дітей.

На завершення хочемо сказати одне: яка причина, що батькам своєчасно не видали довідки про смерть дитини, інших документів? Прикро говорити, але без цих паперів не можна отримати державної допомоги на поховання, яку мала надавати місцева адміністрація. На прохання ознайомитися з документами про хворобу чули: "Все забрали у поліклініку..."

Отже, дошукатися істини, чому померла Настенька, таки треба.

Цю сумну історію простежували: **Б.Горват, Ю.Зейкан, С.Навроцька**

Слово з приводу

Хто винен у смерті Настеньки?

дерев'яних сит для виготовлення бринзи, сиру. Дехто майстрував ложки, кошики. Зараз, в основному, роблять ложки, а також кошики. Спількується далекотом румунської мови. Незважаючи на бідність їхніх жителів, вони надзвичайно слідує за чистотою. Варто сказати й таке: роми-волохи займаються й тими ж видами діяльності, як і роми-традиційні виготовленням саману, будівельними роботами, обробкою деревини, виготовленням дерев'яних ложок.

Традиційні роми. Проживають у 57 будинках. Це - чорняві чорночолі особи, котрі ведуть ромський спосіб життя. Наприкінці 1960-х на початку 1970-х років виїжджали у Казахстан та різні регіони Росії, де виготовляли саман для будівництва житла. Працювали там до вранку, але обов'язково поверталися додому.

Із розвалом Союзу роми втратили засоби для існування. А держава наче забула про них, не підтримувала. Зубожіння сьогодні у ромському таборі загрозливе.

лодь, чекаючи повернення мам з тих мандрів.

Недоїдання, авітаміноз, погані житлові умови призвели до частих захворювань. Деякі з них із смертельним наслідком. А диточці були вже у віці від одного року чотири місяці до чотирьох років чотирьох місяців. Можна тільки уявити собі горе батьків, у яких помирає їхня кровинка, надія і опора на старість. Боліла душа, коли вислуховували довгі сповіді молодих мам і тат, що тільки підтримка ромської громади, особисто старости табору ромів-волохів Йосипа Горвата допомогла по-людськи поховати сина і донечку. А що означає "по-людськи"? Замовити труну, знайти новий одяг...

Розповідає батько померлої Настеньки Іван Васильович Каналом:

- Вона була найменшою з моїх восьми дітей. Кожне з них дороге моєму серцю. Настенька рано почала до нас батьків усміхатися, радити братам та сестричкам. Запаси харчів у нас уже закін-

вернула її в ковдру і віднесла до дільничної лікарні. А звідти лікарка відправила... до Перечинської райлікарні на машині "Швидкою допомогою", а на громадському транспорті?! Три години моя старшенька з хворією сестричкою на руках очікувала на автобусній зупинці. Добравшись до Перечина, ще два з половиною кілометри з дитиною йшла до лікарні. Коли там лікарі оглянули дитину, то було вже пізно. Померла чи не на руках...

Сумна оповідь батька. Її слухаємо не лише ми, журналісти, але й численні родичі, сусіди. Всі вони налякані смертю і цієї дитини, і інших. А померла Маріанна Волошин, якій було чотири роки і чотири місяці, та Василько Волошин, якому виповнилось два роки і три місяці.

Ми не будемо переповідати, як незручно почувала себе лікар Наталія Миколаївна, яка змушена була виправдовуватися. Лише повага у Порошківській дільничній лікарні, чималенької групи мед-

Шість віків у Німеччині

(Закінчення. Початок на 3 стор.)

Дискримінаційні закони щодо ромів з'явилися у XX столітті. Так, 1 січня 1900 року з'являється закон "Про примусове виховання", його дія поширювалася тільки щодо ромів і синів. А у Мюнхені створюється бюро при міністерстві внутрішніх справ, де були зібрані всі дані про ромів: базую стали дані на 350 осіб, що пізніше будуть основою для створення "Поліції відносно ромів і синів" у 1938 році.

У 1927 році Пруське міністерство внутрішніх справ примусило всіх ромів зробити відбитки пальців для кримінального відділення.

Дискримінація стосовно ромів, котрі шість століть проживали на території Німеччини, досягла свого апогею у роки Другої світової війни, коли всі роми і сині без винятку були заарештовані та відправлені у концтабори, де були фізично знищені.

До сьогоднішня популяція ромів у Німеччині не відновлена. Зростання кількості ромів іде фактично через міграцію з країн південно-східної Європи з "гарячих" зон міжетнічних конфліктів.

Є. Сюрте

Ромські громади

У Сюрте

Надворі падав рясний дощ. У хаті Олександра Степановича Тилпана забіглися кілька родин. Іх, на щастя, не торкнувся лаводок 2001-го року, але все ж переживають за долю тих ромів, які щорогоч опинилися в біді.

Зрозуміло, всі чекають слова найстарших.

Олександр Степанович має за плечима прожитий чималий шмат життя. Його роботи руки вміють і землю обробляти, і будувати. На жаль, у свої шістьдесят два роки став інвалідом першої групи. Отримувати хоч невеличку пенсію (66 гривень), але сподівається, що уряд дотримас слова і підвищить її.

Крім співчуття нічим іншим не можемо допомогти постраждалим від повені, - мовить - Навіть зять Руслан, що працював у Полтаві, тепер безробітний.

Поруч батька - донька Ілона Шандорівна та десятирічна внучка Брігітта. Вони розповідають, що Ілона Карлівна - мати і бабуся (дружина Олександра Степановича)

На знімку: Е.Тоніт не вірає віри

мала інфаркт, її відправлено у лікарню до обласного центру.

Четверо синів і доньку виховало це подружжя. Арпаду, найстаршому, двадцять п'ять. А за ним ідуть ще троє - Чобі, Сашко і Борис.

- Шасливий, бо мої діти не цураються ніякої роботи. Та в час нинішніх негарядів її важко знайти. Перебиваються випадковими заробтками.

У Сюрте - чотири ромських табори. Наша розповідь про тих мешканців, що живуть по вулиці Курйо. Всіх жителів за сотню. Серед дорослих лише четверо, що мають стабільну роботу на залізниці. Це - Карло Керекеш, Людвіг Тирпак, Андрій Ади та Йосип Тирпак. Останнього поважають усі - він працює бригадиром. Часто приходить на допомогу сім'ям, де літні чи недужі.

Найстарші - вчать молодих

Етегу Тоніт таки добре "побило" життя. З дитинства змушена була в родині й нянькою молодшим бути, й в хаті поратися. Батько загинув на Другій світовій війні.

- Бачите, все обличчя від довгих літ у зморшках. І руки, колись такі міцні, вже важке не можуть підняти. Я виростила п'ятьох доньок. Та живу нині сама. Вони стали на свої крила. Одна в Ужгороді проживає, інша в Батьові... Тільки на вихідні приїжджають. Разом збираємося хіба що на свято. Добре, що маємо свої будинки. Іх звела нам сільська рада.

Пані Етега ледве зводить кінці з кінцями. Отримує 25 гривень пенсії. Доньки теж скромно живуть. Однак вона не вірає віри,

На знімку: О.Тилпан і його родина

батькорості, любити бувати серед молодих жінок. До неї можна звернутися за господарськими, родинними порадами, щодо виховання дітей.

- Але в Сюрте ще є й інші старші ромки, - попереджає нас. - Не пишіть, що я одна. Наприклад, Горват Маргареті 77 років.

- А моїй бабусі Ади Розалі 75 років - розповідає Марина Вароді - Батько мого чоловіка - чи не найстарший ром у таборі. Осліп він тепер. Та розум має світлий. Радий був, що я з чоловіком мала роботу - я в Ужгороді в університеті "Україна" працювала техпрацівницею, а Йосип трудився на швейній фабриці. Тепер опинилися безробітними.

Як живіємо? Маємо двадцять п'ять соток землі, працюємо в людей. Стараємося, аби діти здобули освіту. Старша відвідує шостий клас, а синок - перший.

Не забувати про Бога
У таборі познайомилися із проповідником реформатської церкви. Йосип Федорович Шамко знає особисто всіх своїх вірників.

- У таборі це донедавна на Службі Божі приходили до тридцять ромів. Тепер трохи менше. Бо люди по роботах. Моєю опо-

рою є Жигмонд Тирпак, правда останнім часом хворіє, Едта Тирпак, Іолана Шамко та інші. Кароль Кузьма закінчив при реформатській церкві трирічну школу. Теж буває у нас.

Моління відбуваються по середах та неділях. Навідується і пастор із села Ратівці.

Сюрте - село чимале. Всіх жителів (разом із Теглашем) 2500. Серед них ромів - до 400. Заступник голови сільської ради Онка Тіборівна Неце розповіла, що роми та угорці живуть дружно. Сільрада постаралася, аби люди мали землю. Є ромські родини, які попросили по 50 соток землі. Їхне прохання задовольнили.

Звичайно, ми не забуваємо попереджувати ті родини, де діти своєчасно не віддають школу. Не можемо нарікати, що роми винюють якісь значні правопорушення. Та якщо бувають дрібні випадки, то звертаємося до авторитетних людей. Раніше отримували гуманітарку. Її найперше розподіляли серед найменш захищених ромських родин. Вчасно виплачуємо грошові кошти на дітей. Слава Богу, що повільно обійшла наше село.

З. Юршако, с. Сюрте, Ужгородський район

"Доркас" - потерпілим

20 березня благодійна організація "Доркас" виділила ромському товариству захисту інтересів угорських ромів "Бергер-Ромен" гуманітарну допомогу. Це речі одягу. Їх розподілено постраждалим від стихійного лиха.

Про це повідомив редакцію голова Товариства Шандор Горват.

У 24 роки пішла з життя

Сім'ю колишнього ромського барона В.М. Тирпака знають у Свєляві (сам барон загинув у авіакатастрофі). Запишилися його молоді дружина і троє дітей. Їх прохання задовольнили.

Донька Вільгельма Михайловича Валентина - мати трьох донечок і сина - жила з чоловіком у радості та достатку. Та біда завжди приходить звідти, звідки її найменше очікує. Валентина захворіла, і в 24 роки пішла з життя. Діти залишилися з бабусею, котра ледве пережила цей удар долі.

Смуують за Валентиною діти, рідні. З почуттям смутку пишемо ці слова прощання їм - голова табору М.Балінт та секретар К.Бенедикт.

Плекаймо своє мистецтво

Кожний народ має свою культуру, свої звичаї, традиції та обряди. Вони передаються з уст в уста, від одного покоління до іншого. Головним є те, щоб зберегти всі надбання людства, примножити їх, донести народну скарбницю до всіх верст трудового люду, до наших нащадків.

Цікаву історію має і ромська культура. Звичайно, ще не все ми про неї знаємо, дещо у певний період замовчувалося.

Однак про життя, побут і культуру ромів є цікаві та різноманітні повідомлення. Так, Петро Сова в своїй книзі "Прошлое Ужгорода", яка вийшла друком в м. Ужгород 1937 році, згадує, що згідно із переписом стану на 23 червня 1961 року в Ужгороді вже була Циганська вулиця (нині Мухачівська).

Більш ранні відомості про ромів наводяться в книжці "Угорські цигани в документах 1422-1985", яка вийшла в Угорщині у видавництві "Кожуш" в 1986 році. Тут знаходимо документ графа Гамона Другета Дьордя, який засвідчує проживання ромів в Угорщині. В цій книзі вміщено лист від 7 грудня 1661 року, в якому, наголошується: "Цікавим є документ, що стосується становища ромів, що проживають в м. Ужгорода".

Але є ще рандан, думки та поезії, що ромів з'явилися на території Угорщини пізніше 1422 року.

У такій ситуації ідея створення музею була як потребою ромської спільноти нашого краю, так і внутрішньою необхідністю. Відкриття у м. Ужгород музею стало реальністю завдяки сприянню і фінансової допомогі Міжнародного фонду "Відродження".

І ось завдяки голові правління Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" п. Аладару Адаму та завдаючій новостворюваного одноіменного музейного закладу на громадських засадах п. Євгенії Навроцькій розпочалась робота по збиранню тематико-експозиційних матеріалів. З цієї метою проводилися часті виїзди по всій області, по таборах ромів, щоб зібрати цінні речі, документи, фотографії, художні полотна, музичні інструменти тощо. Так, у селі Зарчево Перечинського району була віднайдена з усіма атрибутами циганська кузня.

З метою популяризації образотворчого мистецтва придбані художні полотна одного з найкращих ромських художників Йосифа Йосиповича Балаго.

Окресом музею стали придбані у ромів і прекрасні вишивки, взірці декоративного мистецтва. Це настінні серветки і килимки та унікальні за своєю оригінальністю шкарпетки, аналогів яких немає серед українських.

Цікавими і привабливими для оздоблення та прикрашення дверей стали також вишивані рушнички, придбані у ромів.

Після проведення цієї підготовчої роботи ентузіастами ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" приступили до оформлення музею. І ось 26 квітня 2000 року музей був сформований.

Зараз цей заклад розташований в окремому пристосованому приміщенні, яке складається з двох кімнат. Тут розміщені експонати в шести розділах: "Тисячолітня міграція ромів", "Роми Закарпаття", "Радванка 30-х років", "Побут і ремесло", "Жертви Холокосту" та "Ковальське ремесло".

Протягом другої половини 2000 року зібрано експонати і оформлено ще сьомий розділ - "Музичне мистецтво".

Зараз в музеї знаходиться 100 експонатів, з яких 90 оригінальні. Музей може гордитися знаменитою скрипкою Євгена Мартинюка Адама, яка, за звичаєм та обрядами ромів, після смерті її власника, повинна була б перейти до сина, який відзначитиметься 8 квітня цього року згідно із рішенням Інтернаціональної Ромської Унії.

Планими музею і товариства "Романі Яг" передбачається, у рамках відзначення Міжнародного

дня музею, проведення 18 травня поточного року цілогодяного ряду цікавих масових заходів на базі цього громадського закладу, за участі учнівської молоді ЗОШ №№ 13, 14, 7 м. Ужгород, а також учасні школярів у заходах Закарпатського краєзнавчого музею згідно із цієї тематики.

А попереду ще участь в Міжнародному фестивалі циганського мистецтва "Амала - 2001" ("Амала - значить, друзі"), який, за рішенням і фінансовою допомогою фонду "Відродження", планується провести в м. Ужгород протягом червня - липня цього року.

24 лютого поточного року на базі музею проведений зліт з дітьми-сиротами ромів Перечинської школи-інтернату для сиріт. Запрошені були на цей захід і ромські діти із Великоберезнянської загальноосвітньої школи-інтернату для дітей із серцево-судинними захворюваннями, а також діти-школярі ромів із села Порохово Перечинського району.

Попереду ще багато планів, задумів, невирішених питань щодо кількісного і якісного поповнення основного фонду музею. Так потрібно би віднайти підтвердження існування ромського струнного оркестру, який діяв приблизно в 20 - 30 - ті роки ХХ століття в районі теперішньої "Радванки".

Планується виготовлення фотокопій із картин художнього музею ім. Й. Бокшая, на яких змальовані і представники ромів.

Значну допомогу в проведенні екскурсійної та організаційно-масової роботи надає добровільний помічник на громадських засадах Денис Варод. Він працює вихователем і одночасно музичним керівником ромського дитячого садка № 13 м. Ужгород. До речі, Денис закінчив Ужгородське училище культури, здобув професію режисера, прекрасно грає на акордеоні та баяні. А зараз, Денис Варод - ром, сирота, крім основних своїх обов'язків, ще й очолює нове молодіжне товариство "Доля". Воно займається проблемами соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених

батьківського піклування серед ромів.

Останнім часом Денис включився також у акцію по зборі фольклору, ромських звичаїв і традицій нашого краю. З цієї метою він у вільний час виїжджає у села Перечинського і Великоберезнянського районів, де проживають ромів.

Як педагог п. Євгенія Навроцька багато часу приділяє навчально і вихованню учнівської молоді. Нещодавно вона в складі групи вчителів із Західного регіону України з робочою поїздкою згідно із програмою American Councils for International Education побувала в США, про що вже писала газета "Романі Яг" від 19 грудня 2000 року № 16 в статті "Індивідуальність у всьому". Цікавими є повідомлення п. Євгенії Навроцької щодо обміну досвідом, професійних тренінгів вчителів, пошукових робіт, розвитку та вдосконалення методів навчання, вивчення технічного забезпечення уроків. Це стане значною підмогою нашим педагогам і, в першу чергу, ЗОШ № 13 і № 14, де навчаються діти ромів як у при підготовці та проведенні уроків, так і у позакласних заходах, урбанізаційно-виховання, підвищення педагогічної майстерності освітян.

Продіду, творчу і різноманітну роботу працівників музею вдячні відвідувачі своїми враженнями діляться в "Книзі відгуків". Так, вихованець ЗОШ І-ІІІ ст. № 7 м. Ужгород записали Трупа учнів 5-8 класів Ужгородської ЗОШ І-ІІІ ст. № 7 вдячна організаторам музею та екскурсоводам за цікаву розповідь про історію походження ромів та їхній побут.

Бажаємо організаторам творчої наснаги у подальшій роботі" (17 підписів).

Інша група школярів цього навчального закладу так відгукнулася:

"Щиро вдячні організаторам музею за змістовну проведену екскурсію та чудове, людяне став-

лення до всіх відвідувачів музею, яких супроводжувала зав.метод. відділом ОЦТКЕСУМ М.Тимко".

Значну роботу щодо вивчення культури ромів Закарпаття музею надає і газета "Романі Яг". До речі, слід відзначити і віддати належне засновникам цього друкованого органу, бо газета "Романі Яг" на сьогодні є єдиним ромським народним часописом України. Вихід її у світ забезпечується за сприяння Міжнародного фонду "Відродження" та згідно із програмою "Роми України". Без їхньої допомоги та підтримки не змогли би втілитися в життя найкращі помисли, плани.

Отож хочеться побажати всім, причетним до розбудови ромської культури, процвітання, нових успіхів у їхній повсякденній коліткій праці.

Хай довго і яскраво палає ромський вогник - "Романі Яг" - культурно-просвітнє товариство, газета і музей та їхні талановиті, здібні, працелюбні та енергійні наставники.

Довгих Вам років прекрасного життя, творчих успіхів і духовного збагачення.

Іван Юричка,
старший науковий працівник
відділу науково-методичної
та пам'ятко-охоронної
роботи Закарпатського
краєзнавчого музею,
м. Ужгород

В. Папу-старшому - визнання за творчість

Коли цей номер "Романі Яг" було підготовлено до друку, стало відомо, що Указом Президента нашої держави Л.Кучми високе звання - "Заслужений працівник культури України" - за значний вклад у розвиток музичного мистецтва, присвоєно Вільгельму Папу-старшому. Редакція газети "Романі Яг" та численні шанувальники творчості митця вітають його з цієї відзнакою.

Вл. інф.

"Ехо" - газета фонду "Хєзд Шпіра"

Вийшов у світ безневий (сьомий) номер щомісячної газети Закарпатського обласного благодійного фонду "Хєзд Шпіра". Увагу читача привертають матеріали про свято Пурім, гостювання в голови Чеського культурного товариства ім. Я.Коменського Ольги Буксар, під час якого показано першу стрічку під назвою "Із в'язів він Книгу Завіту" (зімалася в 1992-1993 роках) про минулий і сьогоднішній день євреїв Закарпаття. Зацитував, безперечно, й нарис Сабіни Вірон "І буде день...". Це початок хвилюючої оповіді про Колоцюва, яка пов'язана з іменем Івана Ольбрахта, котрий збирав тут матеріали для книги про Миколу Шугая, "Голет у долині", "Тори і століття", інш.

Газета публікує штрихи до портретів Івана Мошковица, а також, на жаль, нині уже покійного викладача з м. Хуст Семена Шехмейстера.

Видання вміщує цікаві ілюстрації, інтерв'ю, інформації. Втім його краще читати, ніж описувати.

Вл. інф.

Чому цигани називають себе "рома"?

"Ех, романе чаве" - так або приблизно так лунає під гітарні переспіви задуманий ромський наспів. А що, власне, означає це популярне "романе чаве"?

Почнемо від самого початку, тобто з 1192 року, й перед нами постане захоплююча інтрига історії. Колись північно-західні райони Індії були населені гордими й войовничими раджджпутами. Як стверджують індійські історики, вони безбідно жили на своїх споконвічних територіях, поки їх центри й благодатні землі не захопили орди завойовників.

У вирішальній битві з нападниками під містом Тераїмом раджджпуті потерпіли поразку.

Частина з тих, хто вийшов із поля бою живим, відступила на північ, у гори, де й по сьогодні живуть їхні нащадки, наприклад, племя Я банджарас. Інша частина поступово асимілювалася із завойов-

Так ось - "романе". А як у всьому світі цигани називали самі себе? Правильно - "рома". У ФРН, наприклад, проживають племена рома й синті. Останнє слово походить нібито від "ста" - так звали прекрасну даму, дружину неповторного Рами.

У пошуках нової батьківщини, багато хто з "дітей Рами" осів у Ірані, Афганістані, деяких інших країнах. Основна ж частина, немов за незвіданим покликком, рушила до Єгипту. Від берегів Нілу почалася друга хвиля міграції, внаслідок якої ромів направились до Європи.

У довгих і часто напівголодних мандрах, у кибитках, що продавались всіма вітрами, "діти Рами" волею долі набули аж ніяк не кращих рис ромського характеру. Вони привчилися жеряти, жинки майже поголовно стали ворожками. Постійна потреба ремонтувати кибитки та підковувати коней зробила з чоловіків неперевершених ковалів.

Із Делі кор. ІТАР-ТАСС
Сергій Буланцев.

Ілюстрація з картини М.Безсонова "Циганський табір". Полотно. Масло. 1993 рік

Románi Yag

A Roma Nép Újsága
Manusengero Romano Nyevepe

A lap a Nemzetközi Újjászületés alapítvány támogatásával jelenik meg

Romák a nagy világban

Amerikai emberi jogi jelentés Magyarországról

Magyarországon a hatóságok általában tiszteletben tartják az állampolgárok emberi jogait, de bizonyos területeken vannak problémák – állapította meg szokásos éves emberi jogi jelentésében az amerikai külügyminisztérium. A 2000 évre vonatkozó jelentés szerint továbbra is van antiszemita és rasszista diszkrimináció Magyarországon, de az év során nem történtek újabb támadások.

Újabb rasszista támadás roma családok ellen (RSK)

2001.02.22. Éjjelen fekete csuklyás és ruhás fiatalok két roma családot támadtak meg a Vas megyei Gércén. A szemtanú és az érintettek elmondása szerint éjjel tíz előtt

„Eltakarodtok innen, bűdös cigányok!”- felkiáltással mintegy hat ismeretlen férfi kövekkel bedobálta az egymással szomszédos, romák által lakott két ház ablakait. A megátadott családok rettegnek.

A rádió (c) a BBC-ben (RSK)

A BBC nagy terjedelemben mutatta be a napokban az első magyarországi roma rádiót. A közszolgálati hírközlésben etalonnak számító brit BBC a négy napja adó rádió kapacitán kiemeli: a „roma közösség számára adó rádió beindításáért még a szocialista érában kezdődött a harc”. És a negyven tehetséges roma fiatal által...

Brutális rendőrrattak Bagon (RSK)

Mintegy nyolcvan rendőr brutális razzizát tartott péntek hajnalban a Pest megyei Bag község cigánytelepén. A helyi romák elmondása szerint többek között egy épp halottját gyszóló tizenöt fős társaságra éjjel kettőkor rontott rá a rendőrség, a fellépésnek többek között asszonyok, fiatalok estek áldozatul és egy hétéves gyermeket a fején bántalmazták. Az intézkedésre parancsot adó gödöllői rendőrkapitány, Papp György biztos abban, hogy beosztottjai „szakszerűen jártak el”...

Tragédia Poroskón

Szomorú hírt kaptunk a Perecsenyi járásban lévő Poroskón meghalt három kisgyermek. Riasztó az volt benne, hogy a gyermekek két és négy év közötti korúak voltak.

A helyi adminisztráció nem törődik a romákkal, vonhatjuk le a következtetést.

Tavaly augusztusban a helyi erdész lelőtte Horvát Gyulát. A falu egyszerre tele lett kommandósokkal. Eljöttek akkor a járási adminisztráció képviselői is. A romáknak azt mondták, azért vesznek részt az ügyben, hogy később tudósítsák őket. Az idő múlik. Lassan eltelt egy év a tragédia óta, de még bírósági tárgyalás nem volt.

A roma lett a felelős, az erdőlopásban. A „fehért” pedig felmentették a vád alól.

Poroskón két tábor van. Az egyikben a voloh romák laknak. A másikban a tényleges romák. A voloh romák 112 házban élnek. Kinézetükre szökek vagy vörösek. Szemük színe kék vagy zöld. Ezek származása egy kicsit eltérő. Valamikor a vándorlás idején, a 16-17 századba is, a romák kapcsolatban voltak az u.n. volohokkal, akik vándoroltak országról-országra.

Ebből a kapcsolatból jöttek létre a voloh romák. Ők főleg tekenők, vedrek fakanalak, készítésével foglalkoznak. A román nyelvük változatát beszélik.

Nagyon szegényen élnek. Ma már átvették a romáktól a vályogvetés tudományát is. És az építő munkát. A tényleges romák 38 házban élnek. A hatvanas- hetvenes években még Kazahsztán és Oroszország más részében vályogvetésre mentek dolgozni. Ha az öregek tudtak is romául, a fiatalokat nem tanították anyanyelvre. Ahogy megszűnt a Szovjetunió, ezek az emberek a szegénység szintje alá süllyedtek. A 150 házban élő romák egyharmada koldulni jár más megyékbe. Az is előfordul, hogy a

gyerekeket egy idősebb rokonra vagy a legidősebb gyerekekre hagyják. A gyerekek éhen ülnek, és várják, hogy szüleik hazatérjenek valamivel. Itt a vitaminhiány, a hideg több gyermek halálához vezetett. Elveszteni egy gyereket az erkölcsi tragédiát okoz. A tábor bírója, aki fagegmunkálással foglalkozik Horvát József készíti a kis koporsókat, és felesége, az aki többnyire felöltöztette a gyerekeket.

Kanólos I. V. az, aki elvesztette kislányát Nászytát.

Nászyta volt a legkisebb gyerek a nyolc közül. Felesége nem volt otthon. A kislány rosszul lett március első napjaiban. Fekete kiütések jöttek ki rajta. A legidősebb lányom, felküdte az ambulanciára. A nővére betekarta a kislány egy pokrócba, és elvitte az orvoshoz.

A gyerekorvos Natália Maliskó, megvizsgálta a kislányt, és azt mondta, fel kell vinni Perecsenybe. Azt állította, hogy a kislány nem olyan súlyos beteg. Még ki se hívta hozzá a mentőt. A lány a beteg gyerekekkel állt az esőben, több mint három órát várta a buszt, hogy eljusson a járási kórházba. Néhány órát élt csak, miután Perecsenybe értek. Másik gyermek Volosin Marjanna négy éves volt, amikor meghalt. A harmadik gyereket Volosin Vaszkilót két éves korában vitték el az anygálok. Az anyja többször fordult az orvoshoz segítségért, de hiába.

Natália Maliskó szerint kezelni kellett volna alig két éves Vaszkilót. Am a doktornő a kezelési helyett Perecsenybe küldte ezt a kis beteget is. Amikor beértek vele a kórházba, a gyermek már félholt volt. Nem segítettek már a gyógyszerek. Állítólag tüdőgyulladásos volt és a mája nagyon duzzadt volt...

H.B., J.Zékány.

MÁR CSAK A REMÉNY MARADT

Balog Dezső háza is összeomlott

Szerkesztőségünk zsiguliján március 21-dikén a Nagyszőlősi járási Feketeardóba indultunk.

Szörnyű látványban volt részünk Tekeházán és Szászfaluban. Rombadólt házak, elárasztott porták, tönkrement bútorok, szanaszét heverő használati eszközök mindenütt. Szakadt nyomorúság emberek arcáról leolvasható. A vályogból készült házak mind tönkrementek. Az emberek a rájuk szakadt nyomorúság súlyától szinte megkábultak. A falvakban ahová csak nézünk hatalmas kétlétű katonai járművek, traktorok és katonák.

Feketeardóban szintén ez a látvány fogadott. Az újságíróknak az az érzete támad mintha időutazáson venne részt. 1998-ban ugyanez a kép fogadta a falvakban. A megáradt Tisza 380 vályogházát lerombolt.

Köztük a Sevcenko utcában található hat roma házat is.. A faluban szinte lehetetlen a közlekedés a traktoroktól. Minket a Sevcenko utca érdekel. Balog Dezső háza is összeomlott. A kilenc tagú család deszkából összetákolat kunyhóban él. Az 56 éves roma férfi arcáról szomorúság árad. Jó, hogy jön a nyár, s így a kunyhóban is elesznek valahogy. Rossz, hogy ilyen helyen vályogból kell építeni házakat, mert azok nem képesek az árnak ellenállni.

Balog Dezső unokájával

A családapa, akinek négy gyereke van, hihetetlen szegénységben él. Két elvált lánya szintén vele van. Az egyiknek két gyereke van, a másiknak egy. A legkisebb fiú, 19 éves, rokkant. A falutól nem sok segílyt kapnak. Mindössze annyit adnak hogy éhen ne haljanak. A polgármester, aki mindössze három hónapja tölti be ezt a beosztást, fejenként napi 40 dk kenyeret utal ki. Ezt csak azok kapják, akiknek összeomlott a háza – Néha adnak 1 kg lisztet, néha egy doboz borsót. Ebből kell élnünk, – mondja az asszony, Balog Erzsébet.

– De hogyan éljen egy kilenc tagú család ilyen segélyből.

– Nem vesznek minket emberi sorba.

Feketeardóban hat ház ment tönkre.

Lesznek –e olyan emberek, akik segítenek az építkezésben? Van-e rá reményünk, hogy egyszer új otthonba költözhettek?

Az 1998-a árvíz elvitte Tonte Péter házat, de ezidáig nem kapott egyebet, mint egy autó homokot, és kavicsot. A polgármester azt mondta, hogy ő későn adta be a kérvényt s ezért nem kapott segélyt. Az idén már piros kártyát kap, és a háza is fel lesz építve. Szeretnénk látni...

Pópa Béla és Mitrovics Olga két gyermekemet nevelnek. Az ő háza szinten megrongálódott. Ők is deszkából összetákolat kunyhóban élnek.

– Igérték, hogy segíteni fognak – mondta Béla.

– Tegnap kaptunk egy doboz borsót. Négyen vagyunk. Lehet -e ilyen adagból valamit készíteni? – panaszoja az asszony.

A 1967-es születésű Farkas Lajosnak négy gyereke van. Ezenkívül még hat nevére vett gyereket is nevel. A gyerekek édesanyja asztmás volt és meghalt. Sajnos, követte, őt a temetőbe férje is. A gyerekek közül három süketnéma. 41 hrvinyát kap utánuk. Az ő házuk is megrongálódott. A polgármesteri hivataltól hiába vár segílyt.

Okunyeva Valentyina, polgármester azt mondta, mindent megtesz a romák érdekében, hogy az összedőlt házaikat újraépítsék. A károsultak az élelmiszereknek kívül, kaptak, még 90 hrvinyát, egyenlőre...

Az árvízkárosultakomnak nem érdekli, hogy mit irunk róluk. Nekik segítség kell...

Az emberekben már csak a remény él.

Horvát Bertalan, J. Zékány.

67 árvízkarosult hetenyi család

Mivel a magyarországi gátszakadás és azt követő útvágás miatt a Tiszából kiömlött sokmillió köbméternyi víztömeg Kárpátalja irányában hömpölygött tovább, veszélybe kerültek a határmenti települések. A víz elérte Hetenyet is, ahol 67 roma család házát is elárasztotta. Ezeket a családokat ki kellett menekíteni a veszélyeztetett övezetből.

Némelyek Kaszonyba, a helyi kultúrházban nyertek elhelyezést, mások viszont a közeli sanatóriumban találtak ideiglenes otthonra.

Azok a kitelepített roma családok, melyek a sanatóriumba kerültek, igazán nem panaszkodhatnak. A körülmények mondhatni, ideálisok. Semmiben nem szenvedtek hiányt, komfortos szobákban laknak és az sem mellékes, mondta Horváth Sándor, a Bereg-Roma szervezet elnöke, aki figyelemmel kíséri az árvízkarosultak sorsát, hogy napi három alkalommal étkezhetnek a gyógyüdülő étkezdéjében.

Elégedett az ellátással, a hetenyi roma telep bírja Szikszai Lajos is. A ma már nyugdíjas férfi korábban hosszú éveken át postai kézbesítőként dolgozott a faluban. Mint meséli, az orvosok nagyon lelkiismeretesek. Igyekeznek a kedvében járni a hajléktalanná vált emberek. Tulajdonképp mindent megkapnak, amire szükségük van.

Igyekszik gondoskodni a bajbajutott embereken Horváth Sándor is.

A Bereg – roma szervezet elnöke melegruhát, dzsekiket és takarókat vitt az otthonukat veszített romáknak. A szövetség elnökének a sanatórium főorvosa elmondta, hogy a fenyegető járványveszély miatt egyelőre nem engedni hazamenni a náluk elhelyezett embereket. Ellátásuk biztosított, hisz arról az Ukrán Szociál – Demokrata Párt (egyesített) megbízhatóan gondoskodik.

P.B.

Tanuljuk a roma nyelvet

A személyes névmás

én	me	mi	ame
te	tu	ti	tume
ő	vőj	ők	vön

A birtokos névmás

Egy birtok	Több birtok		
enyém	miro/-i	enyém	mire
tied	tiro/-i	tieid	tire
ővé	leskero/-i		lakere

mieink	amaro/-i	mieink	amare
tiétek	tumaro/-i	tieitek	tumare
ővék	lengero/-i	őveik	lengere

Jelzői használatban a birtokos névmás rövidül, de csak egyes szám 1. és 2. személyben:

az én házam	muro kher
a te házad	tijro kher

Egy birtok	Több birtok	
Helyem	muro than	Többes számban a birtokos
Asztalom	tijri kafidi	névmás középső szótagjának
Házaim	tijre khera	magánhangzója rövidül.

helyünk	amaro than
asztalotok	tumari kafidi
házaitok	tumare khera

A Kurja utcai romák

Odakint esett az eső. Típpon Sándor házában összegyűlt több roma család. Ha nem is érte őket áradás, sajnálja azokat, akiket elvitt az árvíz. Sándor háta mögött nehéz, de szép élet van.

Kezeink láthatók a nehéz munka jelei. Dolgozott a mezőgazdaságban és építkezésen is.

A 62 éves férfi már évek óta rokkant. Nyugdíja 66 hrvinya. De ő reménykedik a jobb jövőben.

– Csak részvétem tudom adni az árvízkarosultaknak, mert sajnos segíteni nem tudok rajtuk. A vejem, Ruszlán, aki Poltavában dolgozott, most munkanélküli.

Sándor felesége, Típpon Ibolya infarktuson esett keresztül, és nem sokára be kell feküdnie megyei kórházba. Négy fia van meg egy lánya. A legidősebb fű apja nyomdokait követi. De sajnos ma nincs munka. Segítkeznek a magyaroknál, és dolgoznak a 25 ár földön, amit a községéhszán kaptak.

Szűrtében négy tábort van. Mi a Kurja utcabeli romáknál jártunk, hol több száz roma él. Felnőtt férfiak közül négynek van munkája: Tirpák József, Kerekes Tibor, Tirpák Lajos, és Ádi Andrásnak. Ezek a vasúton dolgoznak. Tirpák József, több mint 20 éve brigadot vezet. A keresett pénzt haza viszi a családnak.

Az 1929-es születésű Tonté Etel fiatal korában felügyelt a gyerekekre, és a házat takarította. Az apja odaveszett a második világháborúban.

– Nézzé az arcomat, a sok szenvedéstől ráncos. A kezem valamikor erős volt, most pedig alig bírom felemelni.

Felneveltem öt lányt, de ők már a saját életüket élik. A házamban egyedül élek. Csak szabadnapokon látom őket, vagy ünnepeken.

1957-ben, amikor a párt első embere Hruscsov Téglyáson ment keresztül, meglátta a romákat, s kérte a községi tanácsot, hogy adjon a romáknak egy új utcát. És építsenek nekik házakat. A községi tanács eleget tett a kérésnek. Felépített nekik egy szoba-konyhás házat. Tonté Etel tud báni a fiatalokkal.

Szűrtében rajta kívül is még vannak idős emberek. Például 77 éves Horvát Margareta.

– Az nagyanyám 75 éves és Ádi Rozáliának hívják, – mondja Váradi Marianna, két gyermekes édesanyja. Igyekszik őket emberségesen felnevelni A férjének és neki is volt munkája.

– Én az Ukrajna áruházban takarítottam.

Most munkanélküliek vagyunk. A férjem nagyapja is öreg. Nemrég elvesztette a látását, és így mi vagyunk kénytelenek vezetni.

– Dolgozom a földemen és segítkezek a magyaroknál is, met valamiből élni kell.

Egy érdekes emberrel is találkoztunk a telepen. Ő a református felekezeti presbitere, Sanók József.

A nyájnak már 30 tagja van, bár most kissé kevesebben látogatják az alkalmakat, mert már elkezdődtek a kerti munkák.

Az én támaszom Tirpák Zsigmond, aki már egy ideje rokkant. Jó hogy vele él fia Lajos, így könnyebben meg tud élni. Neki is van 25 ár földje. A romák között Sanók József az, aki jár a református templomba, ahol Fodor Gusztáv, református lelkész misét cserébrál.

A két falu, Szürte és Téglyás összesen 2500 lelket számlál. E községnek a tagjai a négy táborban élő romák. Kevesen, mindössze 400-an lakják a telepeket. Neece Anikó, tanácselnök helyettes elmondása szerint nincs különösebb probléma, mert a romák és a magyarok jól jönnek egymással. A rendezett együttélés egyik fő feltétele, hogy a tanács szívesen ad földet a romáknak. Aki kéri egy hektárnyit is kaphat.

– Mi nálunk a telepi gyerekek is rendszeren járnak iskolába – mondja Neece Anikó.

– Ha valaki kimarad, az igazgató máris telefonál és mi igyekszünk utánajárni, mi történt. Arra törekszünk, hogy egyetlen roma gyerek se hiányozzon az órákról...

Náci Bertalan

Nem ismerik el nemzetiségüket

Lakatos Anna unokájával Elemérről

Az árvíz sújtotta Feketeárdótól csak egy ugrás Gyula. Ezt a falut szerencsére nem érte el az árvíz. A települést kis roma közösség lakja. A mindössze harminc lelket számláló telepek öt házból élnek. Érdekes kis közösség. Leginkább azért, mert nem hajlandók elismerni nemzetiségüket, származásukat, így saját gyökereiket sem.

A telep tulajdonképp nem is kifejezés, hisz a gyulai romák házai a falu központjában vannak, szervesen beilleszkedve a magyar közösségbe.

Igy van ezzel Lakatos Elemér családja is. A férfi két gyermek édesapja és ők sem érzik magukat romáknak. A gyerekek nem is akarták, hogy írjunk róluk. Mégpedig említést érdemel, hogy mindketten rendszeren járnak iskolába: Ilona hatosikos, Elemér pedig már a hetedik osztályban koptatja a

padokat, gyarapítja tudását. A szülői ház mögötti kertben szőlőlugasok nyújtóznak a dombok irányában. A tőkeken érlelt fürtökből a gazda bort készíti. Laktos Elemér a régi rendszerben gépszerelő volt a kolhozban. Remekül értett a traktorokhoz, a gépkocsikhoz. A sors fintoraként mára munkanélkülivé vált.

Igaz, ma sem ül tétlenül, hisz ott van a kis föld, hogy piacra is jusson valami. A portékát rendszerint a feleség viszi a nagyszülősi piacra. Hiába, élni kell valamiből. Ezt a már a család fő 80 éves édesanyja, Lakatos Anna mondja. Ő csak tudja, milyen nehéz az élet, hiszen három gyereket nevelt fel, átélte a világháború borzalma, majd megtapasztalta az özvegyi sors keservét is. Ő azonban még azt a korosztály képviseli mely nem tagadta meg a saját gyökereit.

Veszélyes övezet

Kárpátalja számos települését elvitt az árvíz. Már több, mint 1700 ház összeomlott. Héhány falu szinte el van zárva a külvilágtól. Mindenütt ott nyoma az áradatnak az ágakon és a kerítések fennakadt szemét látható.

Eljött az árvízzel még egy baj is: az emberek megbetegedése a rossz étkezés és az ivóvíz miatt.

Bergszász március 20-dika.

Horvát Sándor, a Bereg – Roma Szervezet elnöke mondja: – Az árvíz miatt sok roma szenvedett. Rengeteg ház tönkrement. Az emberek tető nélkül maradtak. Jó, hogy jön a segítség. Mégis gyakran vagyok kénytelen segíteni a betegeknek. Elmentünk Horvát Sándorral a kórházba. Kik ezek a betegek?

Csatári Mária, Csatári Marianna, Csatári Katalin, és Csatári Magdolna Várriból. A betegek közt gyerekek is vannak. Egy 13 éves meg egy 8 éves.

Ahogy mondja a bőrfertőző osztály orvosa, Ljubov Fatula, azt állítja, hogy itt nem lesznek sokáig a betegek már vért vettek tőlük, mindent elkövetnek, hogy minél hamarabb kiírják őket.

Hinni akarjuk, hogy ezek egyedi esetek.

Többet nem tudunk meg, mert a doktornő nem volt hajlandó folytatni beszélgetést és nem ad választ kérdéseinkre...

P.B.

ВИВЧАЄМО РОМСЬКУ МОВУ

Урок двадцять четвертий
Неозначена форма дієслова

Вправа I.

Прочитайте речення. Зверніть увагу на питання, поставлені до виділених дієслів

Тробуй (со те керен?) те джан андре школа.

Потрібно (що робити?) йти до школи.

Е чгавора камен (со те керен?) те морен пес.

Діти люблять (що робити?) митися.

Аба вбрама (со те керен?) те ушен.

Вже час (що робити?) вставати.

Те хамес те авес шукар, тробуй (со те керен?) те уханен пес.

Якщо хочеш бути гарною, слід (що робити?) причесатися.

Те джан, те морен, те уханен, те ушен - це неозначена форма дієслова.

Дієслова у неозначеній формі відповідають на питання со те керен? Перед ними завжди вживається частка те.

Вправа II.

До наведених дієслів допишіть слова в неозначеній формі за зразком. Підкресліть у неозначеній формі дієслова закінчення.

Зразок: хуптл - те хуптлен

Хуптл (ловит), ціпс (кричить), сікльос (вчиш), бешес (сидиш), піджас (несеш), асас (сміється), кгелес (танцюєш), пльавес (співаси), джгес (дивишся), гна-вес (читаєш), хас (їш), хасас (кашляєш).

Дієслова ромської мови у неозначеній формі закінчуються на -ен, -ан, -он.

Наприклад: те керен, те джан, те сікльон.

Вправа III.

Прочитайте текст. Випишіть з нього усі дієслова й утвори́ть з них неозначену форму.

Зразок: траїнас - те траїнен

Сас варекана анде пгурані вбрама амаре, прапа-пенгере, папуя сас джівде. Пе лума нас бут мануш сар аканак. Вон парес бувті чі керенас а траїнас мішто. Сако мануш камлас тавел барвало ай бах-тало. Анде кодї вбрама сас цера ром. Но вон чорорес траїнас (дживенас).

Романе чаціпе

Ромські приказки

1) Шел вагрі, шел Рома

Сто багать, сто ринні ромів.

2) Сако пескерске патял.

Кожен вірть своєму.

3) Андро форос на родав лачго люфлос, андро веш на родав ресторано.

У мстї не шукай чистого повітря, а в лісі не шукай рестора-н.

4) Со на дел о двес, дела о берш, со на дел о берш, дела о касос.

Що не дасть день, дасть рік, що не дасть рік, дасть час.

5) Най касаво пгабардо, сар пес дума дел.

Ніщо не є таким гарним, як про це говориться.

6) Ані е патрін пес на чалавала, те о Дел на камела.

Ані листочок не поворухнеться без волї Божої.

7) О Дел тут дела саворо, со туже кампел (тробуй); со тут о Дел на дел, ода туже на кампел (тробуй).

Бог дасть тобі усе, що тобі потрібно, а що не дасть тобі, того й не потребуєш.

РОМАНИ ЯГ

Газета Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства

Реєстраційне свідоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шеф-редактор **Аладар АДАМ**

Редактор **Евгенія Навроцька**

Редакція не завжди поділяє позицію авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправляти мову і скорочувати матеріали. Повний або частковий переклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Тельмана, 1/48а, телефон 1-58-05.
E-mail: romaniyag@mail.uzhgorod.ua
http://www.romaniyag.boom.ru

Віддруковано в Ужгородській міській друкарні, вул. Руська 13.
Умовн. друк. арж. 2,5. Тираж 2500. Зам. №479

Е дуй пграл

Сас дуй пграл. Тай сас о екг бахтало, со вазделас, со лелас андо васт сомнакй кер-долоас. Тай о авер пграл со керелас со каме-лас, нас лес бахт чї андесосте, ферї ле чгаво-рен те дел марно тай екг цера зумї. Сас лес ферї екг цера. Тай сас лес бут чгавора. Євенде сас बारे шїла е чгавора нанге ай пгурангле сас. Тай е бахтале пгралес сас, на, екг кгер. Тай бешенас анде екгє гавесте. Е бахтале пгралес сас шукар баро кгер ай баро лунго ішта-лово ай бут шукар граста! Тай куко геро бешелас коте тай нас лес кганчі. Тай пгенел леске е ромні: "Джа кай тво барвало пграл, кам дел тут варесо". Пгенел е ромні: "Муро ром, мерен е чгавора бокгате. Най амен кганчі - чї крумплї, чї шах, са гейлас аврі, джа ке тво пграл кам дел тут варесо!".

Тай джал вов ке песко пграл ай лас те марел андо вудар. О майпгуро пграл чї муклас лес андре, па фелястра лас те ворбі (вакерен) леса: "Со камес?". "Агай муро пграл, міре чгавора мерен бокгате! Шай ту дес ман варесо, те дав муре чгаво-рен хабен". "Ай состар сі тут кетї чгавора, состе кердан кетї чгаворен? Джа кер бувті!". Пгенел геро: "Най кай те керав бувті, де ма ту бувті тай потїн манге, сар е гадже-нге, вай сар те манушенге!". Цїпїй лескі ромні, вой зоралес бенгалї сас: "На мукглес аменде те на авел анде, са е мел інгрел анде пе міро шу-кар палово (цоло). Мук джал-тар!".

О барвало пграл сако трїн чгон джалас андо веш те пгучел е Девлорестар, те ворбій леса, со те керел песке барвалїмоса, сар те керел, со те керел. Штаренго детегара джал паша цера, кай траї (джївел) лескеро тернедер пграл. "Муро пграл, кай джас?" - пгучел о тернедер пграл. "Джав ме кай о сунто Дел пгучав Лестар, со те керав муре барвалїмаса! Ке най ман чгавора!". "Вай інке май барвало авав, вай на!" - пгенел о терно пграл песке пгу-

редере пгралеске. "Ай чумї-дав тво їло, пгучеса ле Дев-лорестар со авела ман-ца? Со дела ман, вай сар авела? Муре чгавора бокгате мерен!". "Мїшто, пгучгава Лестар". Гейлас о пграл андо веш ай ворбі е Девлеса: "Авел палпале пала трїне, штаре часонде".

"Но муро пграл, со ворбїндан, со пгендас о сунто Дел пра ман-де?" - пгучел о тер-н е д е р пграл: "Йой, - пгендас, - "єкг зубуно сі ту!"". "Аба ві кодо лела тутар! Ке ві кодо бут туке!".

Тай сас євенд. Тай пгендас: "Со? О Дел лела мандар мурї бунда тай лела муро екг зубуно со сі ма? Ашта, те на авел те лел мандар тей-ле!". Тай лел о зубуно тейле тай шудел анде яг. Ай лас лес ві каде лестар. Тай атунчі гей-лас тай пгендас: "Ай джав ві ме ка о сунто Дел, те пгучав лестар кам ворбі ві манца!". Гей-лас о майтернедер пграл андо веш. Тай чї авїлас о сунто Дел лесте. Тай сар джалас кгей-ре тай сас барї чїк тай мел по дром. Тай сар джалас кгейре аракглас екг глажа. Тай пген-дас: "Ашта ке кесаво ужо муро пграл тай бар-вало, малавав леске кадї чїкалі глажа анде фе-лястра!". Тай холяте малавел е глажа анде фе-лястра пескере пгралеске. Тай е глажа пгара-ділас андо кгер ай анда кодї глажа чгорділас аврі бут сомнакуне лове ай брїлянтора. Тай вов гїндїяс, ке ле пгралеске кердас чорїпе. Тай лас о Дел леско екг зубуно, джгес? Кадей! Тай гїндїяс, о Дел авела лесте ай чї авїлас лесте. Кадо екг зубуно лас лестар.

Каске шїнадо-ї! Дешудуй пграл шай авен тай дуй сі касаве барвале, тай е кавер мерен бокгате, тай керен май бут сар е барвале. Сако мануш родел пескери бахт. Сар о Дел дела авка ві авла!

Катар е Г. С.

Е парамїса їно андало гїндї

"Туса анде акгорен кгелос..."

О кїйпо андало: "Amari romani lumja"

КРОСВОРД

Правильно відповівши на питання ромської мовою, ви зможете відгадати ключове слово кросворда, а також отримати чудовий подарунок, який чекає на Вас у редакції.

Відповідї надсилайте на нашу адресу, не пізніше 15 квітня 2001 року!

- 1) Улюблениця матері.
- 2) Чим годують немовлят?
- 3) Перше слово у житті дитини.
- 4) Гордість батька.
- 5) Пестлива назва для дитяти.
- 6) Не ромська дівчина.
- 7) Не ромський хлопчик.

Відповідї на кросворд, надрукований у №6 (35):

1. Тулпанос. 2. Ружа. 3. Лолї. 4. Руменцос.
5. Мерадьол. 6. Ратї.

Ключове слово кросворда: Лулудї.

Делїкатеси з кухнї ромїв-музикантїв

Рагу по-циганські

Натеру одну головуку цибулї підсмажуємо на жирї копченого сала. До цієї сумїшї додаємо наразанїй дрібними кубиками зелений перець, гриби і маринованї огїрки. Трохи підсмажити, додати почищенї помїдори або томатне пюре і гострий перець. Сіль, цукор - за смаком. Сумїш викладаємо зверху на підсмаженї шматочки телячого м'яса або свинчини.

АНЕКДОТЫ

Вернувся цыган из города. Рассказывает в таборе:
- Сегодня в автобусе кон-

дуктор смотрел на меня так, будто я не заплатил за проезд.

- А ты что, заплатил?
- Нет. Но я смотрел на него так, будто заплатил.